

Universiteit Utrecht
Master psychologie, Kind en Jeugd

MASTERTHESIS

Sociometrische status en populariteit; de sleutels naar het
sociaal en geestelijk welbevinden van sociaal teruggetrokken
kinderen?

L.M. Engels (3431614)
08-07-2013

Begeleidend docent: dr. L. Aleva
Tweede beoordelaar: dr. A. van Hoof

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op het effect van populariteit en sociometrische status van kinderen en hun wederkerige vrienden op de verbanden tussen sociaal teruggetrokken gedrag, slachtofferschap van pesten en angstklachten. Participanten waren 651 leerlingen in de groepen zes, zeven en acht, waarvan de leeftijd varieerde van 8 tot en met 14 jaar ($M = 11$ jaar en 2 maanden, $SD = 9$ maanden). Zoals verwacht werd er een positief verband gevonden tussen zowel verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten als de mate van buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Anders dan verwacht, is er alleen een positief verband gevonden tussen buitengesloten worden en angstklachten. De mate van populariteit van het kind zelf en van wederkerige vrienden van het kind hebben geen significant effect op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten maar wel een significant effect op het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Voor zowel kinderen met verlegen teruggetrokken gedrag als kinderen die buitengesloten worden blijkt dat des te hoger de populariteit van de wederkerige vrienden des te hoger de angstklachten. Bij kinderen die buitengesloten worden blijkt een hoge mate van populariteit van het kind zelf hetzelfde effect te hebben op angstklachten. Bij kinderen die in hoge mate buitengesloten worden blijkt dat des te hoger de sociometrische status van wederkerige vrienden des lager de score op angstklachten van het buitengesloten kind. Zoals verwacht zorgt een hogere sociometrische status van het kind zelf voor lager slachtofferschap van pesten bij verlegen teruggetrokken kinderen. Eventueel vervolgonderzoek zou zich meer kunnen toespitsen op pesten binnen vriendschappen en de gedragskenmerken van kinderen. Inzichten hierin zou de niet verwachte effecten van populariteit en sociometrische status mogelijk kunnen verklaren.

Summary

This research focuses on the effects of popularity and the sociometric status of children and their reciprocal friends, and on the relation between socially withdrawn behavior, victimized bullying, and anxiety complaints. Participants were 651 students in Dutch grades six, seven, and eight, who were between 8 and 14 years old ($M = 11$ years and 2 months, $SD = 9$ months). The results show that there is both a positive relation between shyness in socially withdrawn behavior and victimization of bullying, as well as being isolated and victimization of bullying. Surprisingly, a positive relation between being isolated and anxiety complaints is also found. The degree of popularity of the child and the reciprocal friends does not have a significant effect on the relation between socially withdrawn behavior and victimized bullying, but they both do have a significant effect on the relation between being isolated and the victimization of bullying. For both shy socially withdrawn children as well as isolated children, the results show that the higher the popularity of reciprocal friends the higher the anxiety complaints. For isolated children a high popularity rate of the child itself has the same effect on anxiety complaints. As expected, a higher sociometric status for shy socially withdrawn children results in a lower rate of victimization of bullying. For isolated children the results show that the higher the sociometric status of the child's reciprocal friends the lower the rate of anxiety complaints. Possible follow-up research could focus on bullying within friendships and the character traits of isolated children. Insights could possibly explain the unexpected effects of popularity and sociometric status.

Inleiding

Voor de emotionele, sociale en sociaal-cognitieve ontwikkeling van kinderen zijn relaties met leeftijdgenoten belangrijk (van Lieshout, 1995; Rubin, Wojslawowicz, Rose-Krasnor, Booth-LaForce & Burgess, 2006). Door het opgroeien in een sociale omgeving waar een kind omgang heeft met leeftijdgenoten leert het kind sociale vaardigheden en bouwt het zelfvertrouwen in sociale situaties op (Rubin et al., 2006). Sociale competentie is een beschermende factor voor het ontwikkelen van sociale en emotionele problemen (Segrin & Flora, 2000). Kinderen die zich sociaal afwijkend gedragen kunnen problemen tegenkomen in de omgang met leeftijdgenoten (Newcomb, Bukowski & Pattee, 1993). Er zijn kinderen die vaak problemen hebben met andere kinderen omdat ze externaliserend gedrag zoals agressiviteit en impulsiviteit, vertonen (Woodward & Fergusson, 1999). Daarnaast zijn er kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen. Deze kinderen doen er langer over om initiatief te nemen tot een gesprek, praten minder vaak dan niet-teruggetrokken kinderen (Coplan & Weeks, 2008) of zijn sociaal onhandig (Bokhorst, Goossens, Bokhorst, Dekker & de Ruyter, 2002). Deze sociale terughoudendheid kan zorgen voor de ontwikkeling van internaliserende problemen zoals eenzaamheid, negatief zelfbeeld, depressieve klachten, bezorgdheid en angstklachten (Baumeister & Leary, 1995; Boivin, & Hymel, 1997; Gini, 2008; Hymel, Bowker & Woody, 1993; Williams, Cheung, & Choi, 2000). Ook blijken vooral deze kinderen slachtoffer te zijn van pesten (Dill, Vernberg, Fonagy, Twemlow, & Gamm, 2004) en lopen ze verhoogd risico in het krijgen van problemen met leeftijdgenoten, problemen op school en psychosomatische problemen (Rubin, Coplan, & Bowker, 2009). Het huidige onderzoek richt zich op kinderen uit de bovenbouw van reguliere basisscholen waarbij het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten en angstklachten wordt onderzocht.

Bij kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen is er sprake van sociale isolatie. In de literatuur wordt er onderscheid gemaakt tussen passieve isolatie en actieve isolatie. Kinderen die actief worden geïsoleerd zijn kinderen waar niemand naar luistert, deze kinderen worden (vaak) niet gekozen om te spelen en worden buitengesloten. Ze gedragen zich bijvoorbeeld agressief of sociaal onhandig en zijn daarom voor anderen niet aantrekkelijk om mee te spelen, ook al zouden ze dat zelf willen (Bokhorst, et al., 2002). Bij passieve isolatie ligt het aan het kind zelf dat ze geïsoleerd zijn van de groep. Sommige kinderen durven geen sociale interactie aan te gaan omdat ze te verlegen of angstig zijn om met andere kinderen om te gaan (verlegen teruggetrokken gedrag). Andere kinderen hebben geen behoefte aan sociale interactie en zijn niet geïnteresseerd in andere kinderen (Bowker, Bukowski, Zargarpout & Hoza, 1998; Rubin, et al., 2009; Younger & Daniels, 1992).

Deze thesis onderscheidt sociaal teruggetrokken kinderen in kinderen die teruggetrokken gedrag vertonen vanuit sociale angst of verlegenheid (passieve isolatie) en kinderen die teruggetrokken gedrag vertonen omdat ze door andere buitengesloten worden (actieve isolatie). Omdat de houding van verlegen teruggetrokken kinderen in strijd is met leeftijdspecifieke normen en verwachtingen voor sociale interactie, kunnen deze kinderen worden afgewezen door leeftijdgenoten (Rubin, et al., 2006). Ze lopen dus ook het risico om buitengesloten te worden (Hymel, et al., 1993; Rubin & Coplan, 2004). Uit onderzoek van Bokhorst, et al. (2001) blijkt dat er een reden is om kinderen met verlegen teruggetrokken gedrag te beschouwen als een risicogroep. Leeftijdgenoten blijken gemengde

gevoelens te hebben als het gaat om deze kinderen die zich veel uit contacten terugtrekken. Ze vinden deze kinderen zieliger dan andere kinderen maar tegelijkertijd roepen ze meer gevoelens van boosheid op dan de prosociale kinderen. Uit onderzoek van Rubin, et al. (2006) blijkt dat verlegen teruggetrokken kinderen, door hun angstig en timide karakter, de indruk kunnen geven dat ze een makkelijk doelwit voor pesten zijn. Ze kunnen slachtofferschap oproepen, omdat ze de indruk geven dat ze niet in staat zijn om wraak te nemen. Buitengesloten kinderen hebben vaak vervelende ervaringen met leeftijdgenoten waarbij ze worden genegeerd, niet worden uitgenodigd worden op feestjes of openlijk buiten de groep worden geplaatst. Buitengesloten kinderen voelen zich vaak eenzaam en angstig en ontwikkelen meer negatieve gevoelens over zichzelf dan niet buitengesloten kinderen (Rubin et al., 2006; Rubin et al., 2002).

Het hebben van vrienden beschermt kinderen tegen slachtofferschap van pesten (Boulton, Trueman, Chau, Whitehand & Amatya, 1999). Daarnaast blijkt dat vriendschap kan beschermen tegen de negatieve internaliserende en externaliserende gevolgen van slachtofferschap van pesten (Rubin et al., 2006). Vriendschap is een positieve, vrijwillige, wederkerige relatie tussen twee kinderen waarin wederzijdse steun, genegenheid en veiligheid geboden wordt (Cairano, Rabaglietti, Roggero, Bonino, & Beyers 2007). Onderzoek naar de rol van vriendschap als buffer tegen pesten en depressie liet zien dat het hebben van wederkerige vriendschappen beschermt tegen slachtofferschap van pesten wanneer er sprake is van een hoge mate van sociaal teruggetrokken gedrag (Muradin, 2012). Huidig onderzoek zal zich richten op de kenmerken van wederkerige vrienden, waarbij er bekeken wordt of sociometrische status en de mate van populariteit van de wederkerige vriend een positieve invloed heeft op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag, slachtofferschap van pesten en angstklachten. Het ondervinden van sociale steun zou een gunstige invloed hebben op het geestelijke welbevinden van kinderen (Ellis, Nixon, & Williamson, 2009). De steun kan bestaan uit verbaal of fysiek voor iemand opkomen of voor afleiding zorgen als er iets is gebeurd (Fox & Boulton, 2006). Het is aannemelijk dat klasgenoten eerder het slachtoffer van pesten sociale steun bieden als deze aardig gevonden wordt. Daarnaast zou de mate van populariteit van het kind mogelijk een rol kunnen spelen in het ontvangen van sociale steun. Het is daarom belangrijk om ook te onderzoeken of de sociometrische status en de mate populariteit van het sociaal teruggetrokken kind zelf invloed heeft op zijn of haar welbevinden.

Sociometrische status

Sociometrische status is een maat die weergeeft in hoeverre iemand aardig of niet aardig wordt gevonden door leeftijdgenoten in een groep (Newcomb, et al., 1993). De grootste groep die men kan onderscheiden wordt gevormd door de gemiddeld aardig gevonden kinderen, zij nemen een middenpositie in. Sommige kinderen worden door iedereen aardig gevonden, zij zijn graag gezien en hebben binnen de groep de hoogste sociale status. Daarnaast zijn er kinderen waar leeftijdgenoten openlijk een hekel aan hebben. Zij hebben een lage sociale status. Tevens is er een kleine groep kinderen die door sommige leeftijdgenoten erg aardig gevonden worden, terwijl andere juist een hekel aan ze hebben (van Eerd, 1997). Sociaal teruggetrokken kinderen worden minder aardig gevonden door hun leeftijdgenoten dan niet-teruggetrokken kinderen (Oh et al., 2008). Uit onderzoek is gebleken dat de sociometrische status van invloed kan zijn op de problemen die kinderen ervaren. Coie, Dodge

en Kupersmidt (1990) suggereerde bijvoorbeeld dat kinderen met de sociometrische status 'afgewezen' opvallend meer negatieve ervaringen hebben met leeftijdgenoten dan kinderen die meer geaccepteerd worden. Uit onderzoek van Veenstra et al., (2007) blijkt dat kinderen die aardig gevonden worden, minder worden gepest. Ook vergroot 'niet aardig' gevonden worden de kans om gepest te worden. Uit de huidige literatuur blijkt dat er een lacune is in onderzoek naar de invloed van de sociometrische status van wederkerige vrienden op het welzijn van kinderen die zich sociaal teruggetrokken gedragen.

Populariteit

Populariteit binnen een sociaal netwerk bestaat uit meerdere factoren. Kinderen kunnen populair zijn omdat ze geliefd zijn bij hun leeftijdsgenoten, maar ze kunnen ook populair zijn doordat ze toegang hebben tot belangrijke bronnen en strategieën toepassen om een dominante positie te verkrijgen binnen een groep (Gifford-Smith & Brownell, 2003; Sandstrom & Cillessen, 2006). De eerste omschreven variant van populariteit is eigenlijk een weerspiegeling van de eerder omschreven sociometrische status; de mate waarin kinderen door hun leeftijdgenoten aardig of niet aardig gevonden worden. Binnen dit onderzoek wordt er gekeken naar kinderen die populair zijn doordat ze toegang hebben tot belangrijke bronnen en strategieën toepassen om een dominante positie te verkrijgen. Er wordt uitgegaan van "perceived popularity". Dit is de mate waarin anderen denken dat een kind populair gevonden wordt. Dit hoeft dus niet gelijk te zijn aan de werkelijke populariteit van een kind (de Bakker, 2009). Het vertoonde gedrag van een kind en populariteit hangen met elkaar samen (Coie, et al., 1990). Op basis van de eerste indruk vormen kinderen een oordeel en reageren ze op het gedrag wat de ander vertoont (Pepler, Craig & Roberts, 1998). Hymel, Wagner en Butler (in Bokhorst et al., 2001) suggereren dat de indruk die kinderen op anderen maken er bovendien voor zorgt dat ze een reputatie opbouwen die het verdere sociale contact beïnvloedt. Het is mogelijk dat kinderen die niet populair zijn bij andere kinderen en daardoor worden afgewezen, een makkelijk doelwit zijn voor pesters (Fox & Boulton, 2006). Bokhorst, et al., (2001) toonden aan dat er een negatief verband bestaat tussen verlegen teruggetrokken gedrag volgens de leerkracht en populariteit. Hoewel angstige kinderen op meer sympathie kunnen rekenen dan agressieve kinderen, zijn ook zij niet zonder meer populair. Er is weinig onderzoek gedaan naar de invloed van de mate van populariteit van wederkerige vrienden op het welzijn van kinderen die zich sociaal teruggetrokken gedragen. Wel blijkt dat kinderen die als populair gezien worden een sterke invloed uitoefenen op kinderen die minder populair zijn (La Fontana & Cillessen, 2002). Zelfrapportages en nominaties van leeftijdgenoten laten zien dat populaire kinderen bepalen welke leden van een sociaal netwerk worden geaccepteerd en welke leden er niet worden geaccepteerd door de overige leden (de Bakker, 2009). Dit zou kunnen betekenen dat het hebben van populaire wederkerige vrienden zorgt voor sociale bescherming (in de vorm van acceptatie) van het sociaal teruggetrokken kind. Populariteit lijkt dus een belangrijke factor te zijn in de sociale bescherming van het kind.

Slachtofferschap van pesten

In Nederland worden dagelijks meer dan 130.000 kinderen op scholen gepest (Mooij, 1992). Pesten bestaat uit bedreigingen, fysiek misbruik, antisociaal gedrag zoals iemand buitensluiten en

beledigingen met als doel iemand te kwetsen (Colvin, Tobin, Beard, Hagan & Sprague, 1998). Kinderen die regelmatig gepest zijn hebben vaak last van angsten, depressiviteit en lichamelijke klachten (Camodeca & Goossens, 2004; Sourander, et.al., 2009, Vernberg, Nelson, Fonagy & Twemlow, 2011). Kinderen die slachtoffer zijn van pesterijen voelen zich doorgaans incompetent in sociale situaties. Zij piekeren, maken zich zorgen en worden zenuwachtig en angstig in contact met anderen. Als gevolg van de angst en het lage zelfvertrouwen ontwijken vooral meisjes sociale situaties (Clarke & Kiselica 1997). Pesten ontstaat vroeg, zelfs op de kleuterschool zijn kinderen al slachtoffer van pesten en pesten kinderen hun klasgenootjes (Kochenderfer-Ladd & Wardrop, 2001). Er zijn een aantal persoonlijke eigenschappen van kinderen die het risico om slachtoffer van pesten te worden vergroten. Slachtoffers van pesten zijn vaak fysiek zwakker dan de anderen, angstig, geremd, niet voldoende assertief (Bokhorst, et al., 2002; Hodges & Perry, 1999). Vriendloze kinderen blijken eenzaam te zijn en vaker slachtoffer van pesten te zijn dan kinderen met vrienden (Brendgen, Vitaro & Bukowski, 2000). Uit onderzoek blijken de kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen vaak slachtoffer te zijn van pesten (Dill, et al., 2004; Hodges & Perry, 1999). Omdat teruggetrokken kinderen zich fysiek en emotioneel zwakker gedragen kunnen ze slachtofferschap oproepen (Rubin et al., 2006). Dit leidt er toe dat deze kinderen sneller het doelwit zijn van pesten (Dill et al., 2004). De gedragskenmerken van kinderen met internaliserende problematiek, zoals onderdanig, onzeker en non-assertief gedrag, schijnen pesters te irriteren en pesten uit te lokken (Fox & Boulton, 2006). Dit zou kunnen betekenen dat doordat het teruggetrokken kind gepest wordt het zich nog incompetenter gaat voelen in sociale situaties waardoor het kind zich nog verder kan terugtrekken.

In huidige literatuur blijkt dat er lacunes bestaan in onderzoek naar de invloed van een hoge mate van populariteit van het kind zelf en de sociometrische status van wederkerige vrienden op slachtofferschap van pesten. Eerder onderzoek liet wel zien dat kinderen die aardig gevonden worden minder worden gepest (Veenstra et al., 2007), kinderen die niet populair zijn bij andere kinderen een makkelijk doelwit zijn voor pesters (Fox & Boulton, 2006) en populaire kinderen bepalen welke leden van een sociaal netwerk worden geaccepteerd en welke niet worden geaccepteerd (de Bakker, 2009). Hoewel deze onderzoeken niet specifiek gericht zijn op sociaal teruggetrokken gedrag wordt op basis van deze onderzoeken in het huidige onderzoek verwacht dat het verband tussen teruggetrokken kinderen en slachtofferschap van pesten zwakker wordt naarmate het kind en zijn of haar wederkerige vrienden aardiger of populairder gevonden worden.

Angstklachten

Angst is een normaal fenomeen tijdens de ontwikkeling van kinderen. Het is in feite een aangeboren reactie die er voor zorgt dat kinderen zichzelf beschermen tegen mogelijk gevaar. Bij de meeste kinderen zijn de angsten mild en verdwijnen ze weer even snel als ze tevoorschijn gekomen zijn. Bij sommige kinderen echter, is de angst zo hevig dat het een belemmering vormt in hun dagelijkse leven (Vreeke & Muris, 2010). Kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen lopen het risico angstklachten te ontwikkelen (Gini, 2008). Uit onderzoek van Rubin et al., (2009) blijkt dat deze kinderen vooral sociale angst ontwikkelen. Kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen uit verlegenheid of angst zien er tegenop om sociale interacties aan te gaan (Clarke & Kiselica 1997). Sociale interactie roept bij deze kinderen vervelende spanning, prikkeling en opwinding op (Rubin, et

al., 2009; Bowker, et al., 1998; Younger & Daniels, 1992). Vermijding van sociale interactie zorgt er voor dat de sociaal verlegen kinderen minder last hebben van deze vervelende gevoelens en minder geconfronteerd worden met hun sociale tekortkoming. Dit vermijdende gedrag leidt tot een vicieuze cirkel waardoor een kind weinig tot geen mogelijkheden krijgt om zijn of haar sociale vaardigheden te ontplooiën. Het kind zal dan weinig tot geen positieve ervaringen opdoen in de sociale interactie waardoor de verlegenheid en angst blijft bestaan (Rubin, et al., 2009).

In huidige literatuur blijkt dat er lacunes bestaan in onderzoek naar de invloed van populariteit van het kind zelf, populariteit van wederkerige vrienden en de sociometrische status van wederkerige vrienden op angstklachten. Uit onderzoek blijkt wel dat kinderen die door enkele kinderen aardig gevonden worden minder sociale angst vertonen dan kinderen die door niemand aardig gevonden worden (Jellesma, et al., 2008). In het huidig onderzoek wordt verwacht dat het verband tussen teruggetrokken kinderen en angstklachten zwakker wordt naarmate het kind en zijn of haar wederkerige vrienden aardiger of populairder gevonden worden.

Samenvattend worden de volgende hypothesen onderzocht:

1. Er is sprake van een positief verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag* en (a) slachtofferschap van pesten** en (b) angstklachten, waarbij kinderen die hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag hoger scoren op slachtofferschap van pesten*** en angstklachten.
2. Het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en (a) slachtofferschap van pesten en (b) angstklachten wordt zwakker naarmate het kind aardiger of populairder gevonden wordt door leeftijdgenoten.****
3. Het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en (a) slachtofferschap van pesten en hoge score op (b) angstklachten wordt zwakker naarmate de wederkerige vrienden van het teruggetrokken kind aardiger of populairder gevonden worden door leeftijdgenoten.****

* Er wordt verwacht dat er een samenhang bestaat tussen verlegen teruggetrokken gedrag en buitengesloten worden omdat uit onderzoek blijkt dat kinderen die zich verlegen teruggetrokken gedragen een risico lopen om buitengesloten te worden (Hymel, et al., 1993; Rubin & Coplan, 2004).

** Er wordt verwacht dat buitengesloten worden sterker samenhangt met slachtofferschap van pesten dan verlegen teruggetrokken gedrag omdat buitengesloten worden een vorm van pesten is (Colvin, et al., 1998).

*** Uit eerder onderzoek waarbij dezelfde onderzoekspopulatie is gebruikt blijkt dat er een positief verband is tussen sociaal teruggetrokken gedrag en (a) slachtofferschap van pesten, waarbij kinderen die hoog scoren op sociaal teruggetrokken gedrag hoger scoren op (a) slachtofferschap van pesten.

**** Er wordt verwacht dat sociometrische status en populariteit minder beschermd zullen zijn voor de sociaal buitengesloten kinderen (actief geïsoleerde groep) omdat deze kinderen naar verwachting minder vrienden hebben dan de sociaal verlegen teruggetrokken kinderen (passief geïsoleerde groep).

Methode

Voor het huidige onderzoek is een databestand gebruikt uit het onderzoek van het Dutch Consortium On Bullying (DCOB). Dit project komt voort uit een samenwerkingsverband tussen de Vrije Universiteit Amsterdam, de Universiteit Utrecht en de Rijksuniversiteit Groningen. Het betreft een longitudinaal onderzoek naar de verbanden tussen pestgedrag, teruggetrokken gedrag, vriendschap, zelfwaardering, machtsambities, manieren waarop een kind iets voor elkaar probeert te krijgen en lichamelijke klachten. Er is echter alleen gebruikgemaakt van data die relevant zijn voor het beantwoorden van de in de inleiding geformuleerde onderzoeksvragen.

Participanten

De participanten, zowel jongens als meisjes, binnen dit onderzoek zijn bovenbouw basisschoolleerlingen van basisscholen in Apeldoorn en Deventer. De ouders hebben toestemming verleend voor het afnemen van vragenlijsten. In totaal is er gebruik gemaakt van de data van 651 participanten. Het aantal leerlingen is vrijwel evenredig verdeeld over de groepen zes ($N = 209$; 32%), zeven ($N = 232$; 35,5%) en acht ($N = 211$; 32,3%). De verdeling tussen jongens ($N = 331$; 50,7%) en meisjes ($N = 320$; 49%) is ongeveer gelijk. De leeftijd van de participanten varieerde tussen de acht en de veertien jaar. De leeftijd van de participanten was gemiddeld elf jaar en twee maanden ($sd =$ negen maanden). Het overgrote deel van de participanten (87,6%) is van Nederlandse afkomst. De overige 12,4% bestaat uit kinderen met diverse etnische achtergronden, e.g. Duitse, Marokkaanse, Turkse en Surinaamse afkomst.

Procedure

De scholen werden benaderd door twee verschillende onderzoekers. Alle scholen is om medewerking gevraagd via een schriftelijke brief. Het besluit tot deelname aan het onderzoek is gemaakt door de directie van de scholen. Aan ouders of verzorgers van de leerlingen is een actieve toestemming gevraagd voor de deelname aan het onderzoek. Ouders hebben een brief gekregen met daarin uitleg over het onderzoek en het verzoek tot deelname. Daarnaast kregen ouders een deelnameformulier welk ze moesten invullen. Op deze manier zijn ouders in staat gesteld om toestemming voor deelname van hun kind aan het onderzoek te verlenen of bezwaar tegen deelname van hun kind aan het onderzoek aan te tekenen. Na het verlenen van toestemming heeft het onderzoek binnen school plaatsgevonden. Het onderzoek vond gedeeltelijk klassikaal plaats door middel van het door de leerlingen laten invullen van vragenlijsten. Daarnaast werden er individueel interviews afgenomen. In de klas werden de vragenlijst Revised Child Anxiety (Muris, Meesters & Schouten, 2002) en enkele vragenlijsten die niet van belang zijn voor het beantwoorden van de huidige onderzoeksvragen afgenomen. Deze klassikale afname duurde ongeveer 45 minuten. De mondelinge interviews bestonden uit de Revised Class Play (RCP) (Masten, Morison & Pellegrini, 1985), de pestrollenvragenlijst Bullying Role Nomination Procedure (BRNP) (Olthof, Goossens, Vermande, Aleva, & van der Meulen, 2011), de vragenlijst Vriendschap en Vijandschap, Perceived Popularity, Sociometrische Status Ratings (SSRat) (Maassen, Akkermans & Van der Linden 1996), samen met enkele vragenlijsten die niet van belang zijn voor het beantwoorden van de huidige

onderzoeksvragen. Het interview werd opgedeeld in twee verschillende sessies van elk een half uur. Zowel het afnemen van de vragenlijsten als de mondelinge interviews hebben plaatsgevonden in de maanden maart, april en mei van 2006.

Noot. Hoewel bij het toetsen van de hypothesen gebruik is gemaakt van reeds beschikbaar gestelde data behorende bij het onderzoek van het DCOB, heeft de huidige onderzoeker zelf ook data verzameld door individuele interviews af te nemen op een basisschool in Maarheeze (zie bijlage I).

Variabelen

De onafhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn twee typen van sociaal teruggetrokken gedrag, te weten verlegen teruggetrokken kinderen en buitengesloten kinderen. Slachtofferschap door pesten en angstklachten zijn de afhankelijke variabelen. Sociometrische status en populariteit van de sociaal teruggetrokken kinderen en hun vrienden worden opgenomen als moderator.

Meetinstrumenten

Revised Class Play

De mate van sociaal teruggetrokken gedrag is onderzocht aan de hand van de Revised Class Play (RCP) (Masten, et. al., 1985). Deze vragenlijst bevat 30 items en bestrijkt drie dimensies van sociale reputatie bij kinderen: sociabiliteit/leiderschap, agressief/verstorend en sensitief/geïsoleerd. Voor het huidige onderzoek is echter gebruikgemaakt van een door het DCOB aangepaste versie van de RCP. Deze aangepaste versie bestaat uit 21 items, waarvan 7 items betrekking hebben op prosociaal gedrag. De overige 14 items maken deel uit van een schaal die sociaal teruggetrokken gedrag meet, waarvan 7 vragen gericht zijn op actieve isolatie (buitengeslotenheid) en 7 vragen op passief isolatie (verlegen teruggetrokken gedrag). Een voorbeeld van een vraag waarmee buitengeslotenheid wordt gemeten is "Weet je iemand uit jouw klas die vaak niet mee mag doen van andere kinderen?" Een voorbeeld van een vraag waarmee verlegen teruggetrokken gedrag wordt gemeten is "Weet je iemand uit jouw klas die het eng vindt voor de klas te praten?" De vragenlijst werd individueel door alle participanten ingevuld. Zij moesten per vraag aangeven op wie de vraag betrekking heeft, waarbij zij als hulpmiddel een lijst met alle namen van de kinderen van de klas kregen. Na een betrouwbaarheidsanalyse bleek dat item 18 "Weet jij iemand die anderen irriteert (aan wie anderen zich ergeren)?" van de schaal actieve isolatie negatief bijdraagt aan de betrouwbaarheid. Daarom is besloten om dit item niet mee te nemen in de schaal. Na verwijdering van item 18 varieert Pearson r tussen .46 en .81 met een Cronbach's alpha van .91. Een schaal met inter-item correlaties boven de .62 wordt beschouwd als intern consistent, een indicator van de betrouwbaarheid (Field, 2009). Dit betekent dat er voldoende samenhang is tussen de items van de schaal 'actieve isolatie'. Bij de schaal 'passief teruggetrokken gedrag' varieert Pearson r tussen .13 en .81 met een Cronbach's alpha van .86. Dit betekent dat de schaal betrouwbaar is. Passief teruggetrokken gedrag en actieve isolatie blijken slechts matig met elkaar samen te hangen (Pearson $r = .37$; $p < .01$), er blijkt sprake van twee verschillende typen sociaal teruggetrokken gedrag. De som van de scores op deze twee typen van sociaal teruggetrokken gedrag zijn gedeeld door het aantal nominatoren (de kinderen die meededen

aan de nominatieprocedure) waardoor een proportie is verkregen dat een indicatie geeft van de mate waarin een kind passief of geïsoleerd teruggetrokken gedrag vertoont.

Pestrollenvragenlijst

De gebruikte vragenlijst betreft de 'pestrollenvragenlijst' Bullying Role Nomination Procedure (BRNP) (Olthof et al., 2011), De mate van slachtofferschap door pesten is gemeten aan de hand van peernominaties waarbij de kinderen zelf moeten aangeven welke klasgenoten volgens hen gepest worden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen fysiek, verbaal, materieel, direct sociaal en indirect sociaal pesten. Tijdens een instructie wordt de kinderen het onderscheid tussen de verschillende vormen van pesten uitgelegd. Bij elk subdomein worden er vragen gesteld naar pesters, zoals "Weet jij kinderen in de klas die zo pesten? Kun jij mij de namen noemen?" en naar kinderen die gepest worden, zoals "Weet jij kinderen in de klas die op deze manier worden gepest?". Per vorm van pesten is een score verkregen van het aantal leerlingen dat het kind heeft genomineerd als slachtoffer. Deze score is vervolgens gedeeld door het nominatoren, waardoor een proportie is ontstaan van het aantal kinderen uit de klas dat het kind als slachtoffer benoemt. Dit is net als bij sociaal teruggetrokken gedrag gedaan om te voorkomen dat er door verschillende klassengroottes een vertekend beeld ontstaat. Omdat er sprake is van een onderling grote correlatie tussen de verschillende subdomeinen van slachtofferschap is er besloten om alle items die betrekking hebben op slachtofferschap mee te nemen in de schaal slachtofferschap door pesten. Bij deze schaal varieert Pearson r tussen de .54 en .77 met een Cronbach's alpha van .89, wat duidt op een goede interne consistentie.

Vriendschapsnominaties

Om de vrienden per participant te identificeren zijn er vragen met betrekking tot vriendschapsnominaties (Schneider, 1999) gebruikt. Na een voorbeeld over wat vriendschap inhoudt wordt de kinderen gevraagd aan te geven met welke klasgenoten ze bevriend zijn. Dit resulteert in een aantal wederkerige en niet-wederkerige vriendschappen per participant. Het aantal wederkerige vriendschappen betreft de vrienden die de participant heeft genoemd en op hun beurt ook de participant als vriend nomineerden. Ieder kind bleek minimaal één wederkerige vriend te hebben en het hoogste gemeten aantal wederkerige vrienden was twaalf ($M = 3.74$, $SD = 2.08$). De identificatie van de wederkerige vrienden zijn gebruikt om de sociometrische status en populariteit van de vrienden te bepalen.

Perceived Popularity.

Populariteit wordt gemeten door een beoordeling van andere klasgenoten (peernominatie) met behulp van de vragen waarmee Perceived Popularity in kaart wordt gebracht. De respondent wordt gevraagd om aan te geven wie van zijn/haar klasgenoten populair zijn en wie van zijn/haar klasgenoten niet populair zijn. In het huidige onderzoek wordt dit gedaan door per lid een beoordeling te geven waarbij 0= niet populair en 1= populair is. Om te bepalen in welke mate de participanten populair zijn, zijn alle keren dat de participant populair genoemd wordt door de respondenten opgeteld en gedeeld door het aantal respondenten. De score geeft de proportie populariteit van de participant weer. Deze proportie

populariteit geeft aan in welke mate een individu door zijn/haar klasgenoten als populair wordt gezien. Om te bepalen in welke mate de wederkerige vrienden van de participant populair zijn, zijn alle scores van de wederkerige vrienden per participant opgeteld. Deze som van scores is gedeeld door het aantal wederkerige vrienden van de participant waardoor er een proportie ontstaat die een indicatie geeft van de mate waarin de wederkerige vrienden populair zijn.

Sociometrische Status Ratings

Sociometrische status is gemeten met de beoordelingschaal Sociometrische Status Ratings (SSRat) (Maassen, et al., 1996) die door klasgenoten ingevuld werden. De respondent wordt gevraagd om aan te geven wie van zijn/haar klasgenoten hij/zij al dan niet aardig vindt. In het huidige onderzoek wordt dit gedaan door per kind een beoordeling te geven op een 7-punts likertschaal waarbij: -3 = heel erg vervelend tot +3 = heel erg aardig. Deze schaalwaarden zijn omgezet in scores 1 (heel erg vervelend) tot en met 6 (heel erg aardig), waarbij score 0 van de likertschaal (neutraal) niet meegenomen is. Door de scores die alle participanten hebben gegeven per kind op te tellen en te delen door het aantal participanten per klas, krijgt men een score die de proportie van de mate van aardigheid weergeeft. Deze rating geeft aan in welke mate een individu door zijn/haar klasgenoten aardig wordt gevonden. Om te bepalen in welke mate de wederkerige vrienden van de participant aardig gevonden worden zijn alle gemiddelden scores van de wederkerige vrienden van elke participant opgeteld. Deze som van scores is gedeeld door het aantal wederkerige vrienden van de participant waardoor er een proportie ontstaat ter indicatie van de mate waarin de wederkerige vrienden aardig gevonden worden.

Revised Child Anxiety and Depression Scale

De mate van angstgevoelens die de kinderen ervaren is gemeten aan de hand van Revised Child Anxiety and Depression Scale (RCADS) (Muris et al., 2002). De door Muris aangepaste versie is verkort van 47 vragen naar 25 vragen. Deze vragenlijst bestaat uit vijf verschillende dimensies die zowel angst als depressie meten. De domeinen zijn: gegeneraliseerde angst, separatie angst, sociale fobie, paniek en depressie. De dimensie depressie is niet meegenomen in huidig onderzoek. Elke dimensie bevat 5 items. Voorbeelden zijn "Ik ben bang om op drukke plekken te zijn" en "Ik ben bang als ik alleen moet slapen". De keuzemogelijkheden waren: 0 = nooit, 1 = soms, 2 = vaak, 3 = altijd. De participanten hebben de vragenlijst individueel in klassikaal verband voor zichzelf ingevuld. Op de alle verschillende angstdimensies samen varieert Pearson r tussen .03 en .73 met een Chronbach's alpha van .89, wat duidt op een goede interne consistentie. Per participant is er een somscore berekend door alle scores op de verschillende angstdimensies (20 items) op te tellen (de somscore kan waarden tussen 0 en 60 aannemen).

Vorbereidende analyse

Aan de assumpties voor multicollineariteit voor multiple regressies wordt voldaan. De tolerantie varieerde van .35 tot 1.00, wat duidt op een lage samenhang tussen de onafhankelijke variabelen en een lage samenhang tussen de effect-modificatoren. Hierdoor is het aannemelijk dat de onafhankelijke variabelen en de effect-modificatoren ieder een unieke bijdrage leveren aan de variantie van de afhankelijke variabele en dat er geen sprake is van multicollineariteit. De normaalverdeling van

de steekproef is bepaald door het analyseren van de skewness en de kurtosis. Er is voor de variabelen slachtofferschap en populariteit van het kind zelf een worteltransformatie toegepast. Hierna waren voor alle afhankelijke variabelen de skewnesswaarden en de kurtosiswaarden tussen de -2 en de 2. De correlaties tussen de variabelen zijn opgenomen in Tabel 2. Als er gekeken wordt naar de samenhang tussen de variabelen blijkt dat deze over het algemeen zwak tot verwaarloosbaar is. Enkel de samenhang tussen buitengesloten worden en slachtofferschap (.63) van pesten is matig (van Berkel, 2010). De gegevens van dit onderzoek zijn geanalyseerd met het statistische programma SPSS 20.0. De data van de 651 participanten zijn ingevoerd in SPSS. De hypothesen worden getoetst aan de hand van meervoudige regressieanalyses. Daarbij is gecontroleerd voor de variabelen sekse en leeftijd of deze invloed hebben op de afhankelijke variabelen slachtofferschap door pesten en angstgevoelens. Voor het uitvoeren van de moderatie-analyses zijn er interactievariabelen aangemaakt. Hiervoor zijn voor de variabelen verlegen teruggetrokken gedrag, buitengesloten worden, populariteit van het kind zelf, populariteit van het aantal wederkerige vrienden, sociometrische status van het kind zelf en sociometrische status van wederkerige vrienden nieuwe variabelen aangemaakt. Dit is gedaan door per variabele het gemiddelde te berekenen en dit gemiddelde af te trekken van de originele waarden van de variabele (Holmbeck, 1997). Dit werd voor elke variabele gedaan, waarna de interactievariabelen werden gecreëerd door de twee gecentreerde variabelen van de analyse in kwestie met elkaar te vermenigvuldigen.

Beschrijvende analyse

De beschrijvende analyse waaronder de gemiddelden, de standaarddeviaties en de rang van de variabelen zijn opgenomen in Tabel 1.

Tabel 1: Beschrijvende analyse van de variabelen

	M	SD	Range	α
Verlegen teruggetrokken gedrag	.30	.46	.00 – 3.41	.91
Buitengesloten	.21	.42	.00 – 3.50	.86
Populariteit kind zelf*	2.66	3.90	.00 - 20	-
Populariteit wederkerige vriend	3.02	2.61	.00 - 16.00	-
Sociometrische status kind zelf	3.86	.68	.63 - 5.25	-
Sociometrische status wederkerige vriend	3.97	.45	2.45 – 4.95	-
Slachtofferschap*	.06	.10	.00 - .73	.89
Totale angst	10.57	7.28	.00 - 43.00	.89

* Scores na worteltransformatie wegens de skewnesswaarden en de kurtosiswaarden.

Tabel 2: Samenhang tussen de variabelen

	Verlegen teruggetrokken gedrag	Buitengesloten	Populariteit kind zelf^{***}	Populariteit wederkerige vriend	Sociometrische status kind zelf	Sociometrische status wederkerige vriend	Slachtofferschap^{***}	Angstklachten
Verlegen teruggetrokken gedrag	1	,365 ^{**}	-,176 ^{**}	-,158 ^{**}	,022	-,033	,138 ^{**}	,036
Buitengesloten	,365 ^{**}	1	-,196 ^{**}	-,185 ^{**}	-,299 ^{**}	-,040	,632 ^{**}	,074
Populariteit kind zelf^{***}	-,176 ^{**}	-,196 ^{**}	1	,347 ^{**}	-,010	-,051	-,105 ^{**}	-,015
Populariteit wederkerige vriend	-,158 ^{**}	-,185 ^{**}	,347 ^{**}	1	-,053	-,004	-,078 [*]	-,036
Sociometrische status kind zelf	,022	-,299 ^{**}	-,010	-,053	1	,284 ^{**}	-,348 ^{**}	-,123 ^{**}
Sociometrische status wederkerige vriend	-,033	-,040	-,051	-,004	,284 ^{**}	1	-,081 [*]	-,019
Slachtofferschap^{***}	,138 ^{**}	,632 ^{**}	-,105 ^{**}	-,078 [*]	-,348 ^{**}	-,081 [*]	1	,152 ^{**}
Angstklachten	,036	,074	-,015	-,036	-,123 ^{**}	-,019	,152 ^{**}	1

*** Variabelen na worteltransformatie wegens de skewnesswaarden en de kurtosiswaarden.

** Correlatie is significant, $p < .01$

* Correlatie is significant, $p < .05$

Resultaten

Alle hypothesen worden getoetst aan de hand van meervoudige regressieanalyses. Daarbij is gecontroleerd voor de variabelen sekse en leeftijd of deze invloed hebben op de afhankelijke variabelen slachtofferschap door pesten en angstklachten (model 1). Er is gekeken of er sprake is van een verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de genoemde afhankelijke variabelen (model 2). Binnen de analyses is er onderscheid gemaakt tussen sociometrische status en populariteit. Om het effect van sociometrische status te analyseren is er gekeken wat de invloed van sociometrische status van het kind zelf en sociometrische status van wederkerige vrienden op de afhankelijke variabelen slachtofferschap door pesten en angstklachten is (model 3). Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van sociometrische status van het kind zelf en sociometrische status van wederkerige vrienden op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de genoemde afhankelijke variabelen (model 4). Om het effect van populariteit te analyseren is er gekeken wat de invloed van populariteit van het kind zelf en populariteit van wederkerige vrienden op de afhankelijke variabelen slachtofferschap door pesten en angstklachten is (model 3). Als laatste is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van het kind zelf en populariteit van wederkerige vrienden op het verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en de genoemde afhankelijke variabelen (model 4). Om eventuele interactie-effecten correct te interpreteren, zijn er grafieken getekend. Een voorbeeld van zo'n grafiek is opgenomen in figuur 1, de resterende grafieken zijn in de bijlagen opgenomen. Het algemeen aanvaarde niveau van significantie dat wordt gehanteerd is het .05 niveau (Berger, Imbos & Janssen 2008).

Voorspellers van slachtofferschap van pesten

Om te toetsen of er een verband is tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten (hypothese 1a) en of de mate van populariteit en sociometrische status van het kind zelf en de wederkerige vrienden invloed heeft op dit verband (hypothesen 2a en 3a) zijn er acht multipale regressieanalyses uitgevoerd. In de eerste vier analyses is verlegen teruggetrokken gedrag gebruikt als voorspellende variabele en in de andere vier analyses is buitengesloten worden gebruikt als voorspellende variabele. Bij deze vier analyses is er steeds een andere variabele als moderator gebruikt. In de eerste analyse is er gekeken naar de invloed van mate van populariteit van het kind zelf, in de tweede analyse is er gekeken naar de invloed van de mate van populariteit van de wederkerige vrienden van het kind, in de derde analyse is er gekeken naar de invloed van de sociometrische status van het kind zelf en in de vierde analyse is er gekeken naar de invloed van sociometrische status van de wederkerige vrienden van het kind. Bij alle acht analyses is er gebruik gemaakt van de controlevariabelen sekse en leeftijd in maanden, welke in de eerste stap in het model zijn ingevoerd. Uit de analyses bleek dat sekse niet significant is ($p > .05$). Hierop is besloten om sekse uit de analyses te laten. Het verband tussen leeftijd en slachtofferschap van pesten wordt in de eerste analyse onder het kopje 'Verlegen teruggetrokken gedrag, mate van populariteit en slachtofferschap van pesten' uitgewerkt, bij de andere analyses met betrekking tot slachtofferschap van pesten zal dit verband niet specifiek benoemd worden.

Noot. Alleen de tabellen die ondersteunend zijn voor de gevonden verbanden tussen enerzijds sociaal teruggetrokken gedrag en/of populariteit/sociometrische status en anderzijds slachtofferschap van pesten zijn opgenomen.

Verlegen teruggetrokken gedrag, mate van populariteit en slachtofferschap van pesten

Allereerst zijn de verbanden tussen verlegen teruggetrokken gedrag en populariteit van het kind zelf en slachtofferschap van pesten onderzocht. Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van het kind zelf op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Voor model drie ($F=9.06$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 4%. In Tabel 3 is te zien dat leeftijd een significante bijdrage levert aan slachtofferschap van pesten ($p < .05$). De verklaarde variantie is 1%. Er is sprake van een negatief verband ($\beta = -.08$). Voor deze steekproef betekent dat des te ouder het kind des te lager de score op slachtofferschap van pesten. Verlegen teruggetrokken gedrag blijkt een significante bijdrage te leveren van 2% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten ($p < .01$). Er is sprake van een positief verband ($\beta = .14$), dit betekent dat hoe meer verlegen teruggetrokken het kind des te hoger de mate van slachtofferschap van pesten. De mate van populariteit van het kind zelf levert een bijdrage van 2%. Er is sprake van een negatief verband ($\beta = -.12$), dit betekent dat des te hoger de populariteitsrating van het kind des te minder slachtofferschap van pesten. Er is geen sprake van een interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en populariteit van het kind zelf. Dit betekent dat populair zijn de mate van slachtofferschap van pesten vermindert, maar dat dit verband niet specifiek is voor verlegen teruggetrokken kinderen in het bijzonder.

Tabel 3 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden, verlegen teruggetrokken gedrag en populariteit van het kind zelf als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap van pesten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.03	.02	-.09	.03
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.05			.14	.00
3	Leeftijd	-.00	.04	.01	-.08	.06
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.04			.12	.01
	Populariteit kind	-.02			-.12	.00

Noot. N=631

Ten tweede is het verband tussen populariteit van wederkerige vrienden en slachtofferschap pesten onderzocht en is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van wederkerige vrienden op het reeds in Tabel 3 aangetoond positief verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Voor model twee ($F= 8.72$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 3%. Er is geen verband tussen populariteit van wederkerige vrienden en slachtofferschap van pesten. Ook is er geen interactie-effect gevonden van verlegen teruggetrokken kinderen en populariteit van wederkerige vrienden op de mate van slachtofferschap van pesten. Dit betekent dat het verband tussen verlegen teruggetrokken kinderen en slachtofferschap van pesten

niet versterkt of verzwakt wordt door de mate van populariteit van wederkerige vrienden. Tabel 4 is, omdat er in de basis dezelfde conclusies worden getrokken als uit Tabel 3, opgenomen in bijlage 2.

Verlegen teruggetrokken gedrag, sociometrische status en slachtofferschap van pesten

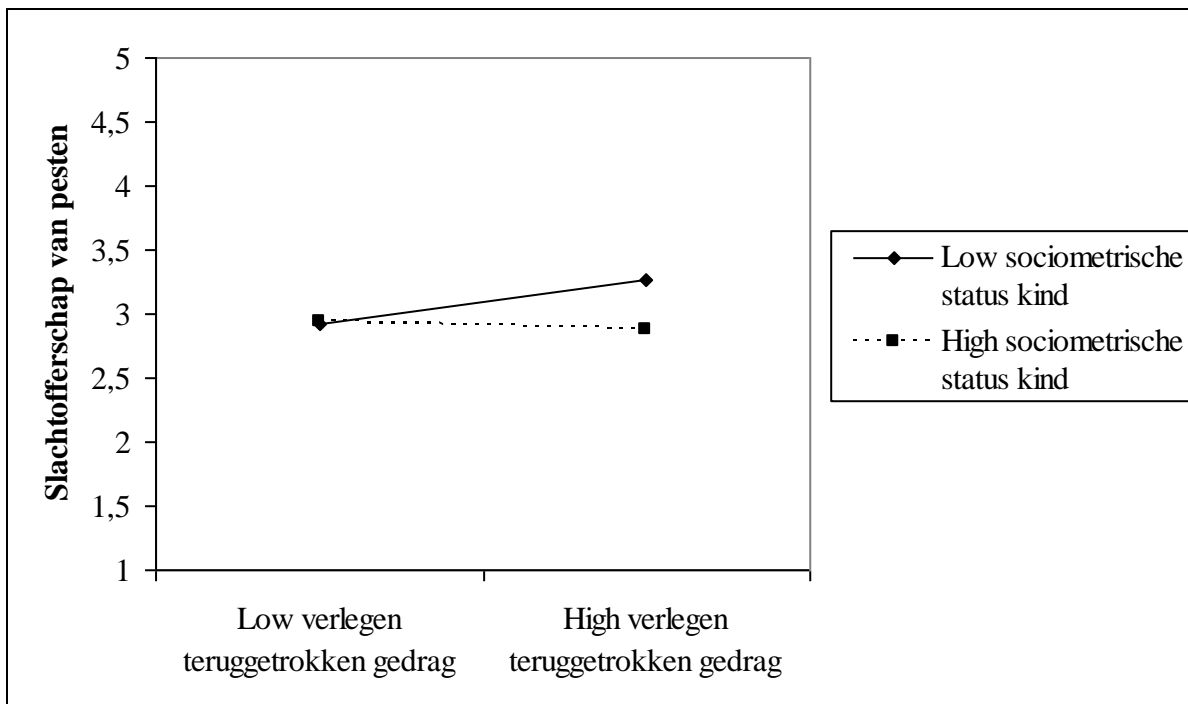
Ten derde is het verband tussen sociometrische status van het kind zelf en slachtofferschap pesten onderzocht en is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van de sociometrische status van het kind zelf op het reeds in Tabel 3 aangetoond positief verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Voor model 4 ($F_{32.69}$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 17%. In Tabel 5 is te zien dat sociometrische status van het kind zelf een bijdrage levert van 13% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten ($p<.01$). Er is sprake van een negatief verband ($\beta =-.36$), dit betekent dat des te hoger de sociometrische status van het kind des te minder slachtofferschap van pesten van kinderen over het algemeen. Het interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en sociometrische status van het kind zelf op slachtofferschap van pesten is significant ($p<.01$). De verklaarde variantie is 2%. Het gaat hier om een negatief verband ($\beta =-.14$), dit betekent dat het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten verzwakt als het kind een hogere sociometrische status heeft. Kinderen met een hogere score voor verlegen teruggetrokken gedrag scoren lager op slachtofferschap van pesten als zij hoger scoren op sociometrische status (zie Figuur 1).

Tabel 5 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag, sociometrische status van het kind zelf en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van slachtofferschap van het kind als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.03	.02	-.08	.03
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.05			.14	.00
3	Leeftijd	-.00	.16	.13	-.08	.03
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.06			.15	.00
	Sociometrische status kind	-.09			-.36	.00
4	Leeftijd	-.00	.17	.02	-.10	.01
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.07			.20	.00
	Sociometrische status kind	-.09			-.37	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag*	-.10			-.14	.00
	Sociometrische status kind					

Noot. N=631

Figuur 1. Het verband tussen de interactie tussen verlegen teruggetrokken gedrag, populariteit van het kind zelf en slachtofferschap van pesten.

Ten vierde is het verband tussen sociometrische status van wederkerige vrienden en slachtofferschap pesten onderzocht en is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van sociometrische status van wederkerige vrienden op dit het reeds in Tabel 3 positief aangetoond verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Voor model twee ($F=8.72$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 3%. Er is geen verband tussen sociometrische status van wederkerige vrienden en slachtofferschap van pesten. Ook is er geen interactie-effect gevonden van verlegen teruggetrokken kinderen en sociometrische status van wederkerige vrienden op de mate van slachtofferschap van pesten. Dit betekent dat het verband tussen verlegen teruggetrokken kinderen en slachtofferschap van pesten niet versterkt of verzwakt wordt door sociometrische status van wederkerige vrienden. Tabel 4 is, omdat er in de basis dezelfde conclusies worden getrokken als uit Tabel 3, opgenomen in bijlage 2.

Buitengesloten worden, mate van populariteit* en slachtofferschap van pesten

Allereerst zijn de verbanden tussen buitengesloten worden en populariteit van het kind zelf en slachtofferschap van pesten onderzocht. Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van het kind zelf op het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Voor model vier ($F=117.88$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 43%. In Tabel 6 is te zien buitengesloten worden een significante bijdrage levert van 41% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten ($p<.01$). Er is sprake van een positief verband ($\beta =.64$), dit betekent dat hoe meer buitengesloten het kind wordt, des te hoger de mate van slachtofferschap van pesten. Er sprake van een interactie-effect tussen buitengesloten worden en de mate van populariteitsrating van het kind zelf op slachtofferschap van pesten ($p=.05$). De verklaarde

variantie is 1%. Het gaat hier om een positief verband ($\beta = .19$), dit betekent dat het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten wordt versterkt door de mate van populariteit van het kind zelf. Kinderen met een hoge score voor buitengesloten worden scoren hoger op slachtofferschap van pesten als zij hoger scoren op populariteit (zie Figuur 2, bijlage 3).

Tabel 6 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden, buitengesloten, de mate van populariteit van het kind zelf en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van slachtofferschap van pesten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.42	.41	-.09	.01
	Buitengesloten	.25			.64	.00
3	Leeftijd	-.00	.42	.00	-.86	.01
	Buitengesloten	.25			.65	.00
	Populariteit kind	.00			.02	.58
4	Leeftijd	-.00	.43	.01	-.08	.01
	Buitengesloten	.31			.81	.00
	Populariteit kind	.01			.07	.05
	Buitengesloten * populariteit kind	.07			.19	.00

Noot. N=631

Ten tweede is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van populariteit van wederkerige vrienden op het reeds in Tabel 6 aangetoond positief verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Voor model vier ($F=119.06$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 43%. In Tabel 7 is te zien dat er sprake is van een interactie-effect tussen buitengesloten worden en de mate van populariteitsrating van wederkerige vrienden op slachtofferschap van pesten ($p<.01$). De verklaarde variantie is 1%. Het gaat hier om een positief verband ($\beta = .15$), dit betekent dat het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten wordt versterkt door de mate waarin wederkerige vrienden populair gevonden worden. Kinderen met een hogere score voor buitengesloten worden scoren hoger op slachtofferschap van pesten wanneer zij wederkerige vrienden hebben die hoger scoren op populariteit (zie Figuur 3, bijlage 3).

* Het verband tussen populariteit (van het kind zelf en van wederkerige vrienden) en slachtofferschap pesten is reeds onderzocht, zie analyses verlegen teruggetrokken gedrag.

Tabel 7 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden, buitengesloten, de gemiddelde mate van populariteit van de wederkerige vrienden van het kind en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van slachtofferschap van het kind als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.42	.41	-.09	.01
	Buitengesloten	.25			.64	.00
3	Leeftijd	-.00	.42	.00	-.09	.00
	Buitengesloten	.25			.65	.00
	Populariteit wederkerige vriend	.00			.02	.11
4	Leeftijd	-.00	.43	.01	-.08	.01
	Buitengesloten	.29			.65	.00
	Populariteit wederkerige vriend	.00			.05	.11
	Buitengesloten	.02			.15	.00
	* populariteit wederkerige vriend					

Noot. N=631

Buitengesloten worden, sociometrische status** en slachtofferschap van pesten

Ten derde is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van de sociometrische status van het kind zelf op het reeds in Tabel 6 aangetoond positief verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. In model drie ($F = 167.18$, $p = .00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 44%. In Tabel 8 is te zien dat sociometrische status** van het kind zelf een bijdrage levert van 3% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten ($p < .01$). Er is geen interactie-effect gevonden van buitengesloten teruggetrokken kinderen en sociometrische status van het kind op de mate van slachtofferschap van pesten. Dit betekent dat het verband tussen kinderen die buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten niet versterkt of verzwakt wordt de sociometrische status van het kind.

Tabel 8 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden, buitengesloten en sociometrische status van het kind zelf als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap van pesten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.42	.41	-.09	.01
	Buitengesloten	.25			.64	.00
3	Leeftijd	-.00	.44	.03	-.08	.01
	Buitengesloten	.23			.59	.00
	Sociometrische status kind	-.04			-.18	.00

Noot. N=631

** Het verband tussen de sociometrische status (van het kind zelf en van wederkerige vrienden) en slachtofferschap pesten is reeds onderzocht, zie analyses verlegen teruggetrokken gedrag.

Ten vierde is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van sociometrische status van wederkerige vrienden op dit het reeds in Tabel 6 aangetoond positief verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Voor model twee ($F=223,72$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 42%. Er is geen verband tussen sociometrische status van wederkerige vrienden en slachtofferschap van pesten. Ook is er geen interactie-effect gevonden van buitengesloten teruggetrokken kinderen en sociometrische status van wederkerige vrienden op de mate van slachtofferschap van pesten. Dit betekent dat het verband tussen kinderen die buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten niet versterkt of verzwakt wordt door sociometrische status van wederkerige vrienden. Tabel 9 is, omdat er in de basis dezelfde conclusies worden getrokken als uit Tabel 6, opgenomen in bijlage 2.

Op basis van de analyse van de data kan geconcludeerd worden dat zowel verlegen teruggetrokken gedrag als buitengesloten worden positief samenhangt met slachtofferschap door pesten. Noemenswaardig is dat verlegen teruggetrokken gedrag een bijdrage levert van 2% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten en buitengesloten worden levert een bijdrage van 41% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten. Over het algemeen zorgt een hogere mate van populariteit van het kind zelf voor minder slachtofferschap van pesten. Dit verband geldt niet voor kinderen met een hogere score voor buitengesloten gedrag. Bij deze groep kinderen blijkt dat zij hoger op slachtofferschap van pesten scoren als zij hoger scoren op populariteit. De mate van populariteit van wederkerige vrienden heeft geen invloed op de mate van slachtofferschap van pesten. Wat noemenswaardig is, is dat het interactie-effect wel een significant positief verband laat zien voor buitengesloten worden. Kinderen met een hogere score voor buitengesloten gedrag scoren hoger op slachtofferschap van pesten wanneer zij wederkerige vrienden hebben die hoger scoren op populariteit. Over het algemeen zorgt een hogere sociometrische status van het kind zelf voor minder slachtofferschap van pesten. Wat noemenswaardig is, is dat het interactie-effect alleen een significant verband laat zien voor verlegen teruggetrokken gedrag. Het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten neemt af als het kind aardiger gevonden wordt. Dit betekent dat verlegen kinderen lager scoren op slachtofferschap van pesten als zij hoger scoren op sociometrische status. Sociometrische status van vrienden heeft noch een significant effect op slachtofferschap van pesten in het algemeen, noch een significante invloed op de verbanden tussen slachtofferschap van pesten en sociaal teruggetrokken gedrag. Noemenswaardig is dat voor deze steekproef betekent dat des te ouder het kind is des te lager de score op slachtofferschap van pesten.

Voorspellers van angstklachten

Om te toetsen of er een verband is tussen sociaal teruggetrokken gedrag en angstklachten (hypothese 1b) en of de mate van populariteit en sociometrische status van het kind zelf en de wederkerige vrienden invloed heeft op dit verband (hypothesen 2b en 3b) zijn er acht multipale regressieanalyses uitgevoerd. In de eerste vier analyses is verlegen teruggetrokken gedrag gebruikt als voorspellende variabele en in de laatste vier analyses is buitengesloten worden gebruikt als voorspellende variabele. Binnen deze vier analyses is er steeds een andere variabele als moderator gebruikt. In de eerste analyse is er gekeken naar de invloed van mate van populariteit van het kind

zelf, in de tweede analyse is er gekeken naar de invloed van de mate van populariteit van de wederkerige vrienden van het kind, in de derde analyse is er gekeken naar de invloed van de sociometrische status van het kind zelf en in de vierde analyse is er gekeken naar de invloed van sociometrische status van de wederkerige vrienden van het kind. Bij alle acht analyses is er gebruik gemaakt van de controlevariabelen sekse en leeftijd in maanden, welke in de eerste stap in het model zijn ingevoerd. Uit de analyses bleek dat leeftijd niet significant is ($p > .05$). Hierop is besloten om leeftijd uit de analyses te laten. Het verband tussen sekse en angstklachten wordt in de eerste analyse onder het kopje 'Verlegen teruggetrokken gedrag, mate van populariteit en angstklachten' uitgewerkt, bij de andere analyses met betrekking tot angstklachten zal dit verband niet specifiek benoemd worden.

Verlegen teruggetrokken gedrag, mate van populariteit en angstklachten

Allereerst zijn de verbanden tussen verlegen teruggetrokken gedrag en populariteit van het kind zelf en angstklachten onderzocht. Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van het kind zelf op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en angstklachten. Voor model een ($F=12.15$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 2%. In Tabel 10, opgenomen in bijlage 2, is te zien dat sekse een significante bijdrage levert aan angstklachten ($p < .01$). Er is sprake van een positief verband ($\beta = .14$). Voor deze steekproef betekent dit dat het verband tussen sekse en angstklachten voor meisjes sterker is dan voor jongens. Noemenswaardig is dat de onafhankelijke variabele verlegen teruggetrokken gedrag geen bijdrage levert aan angstklachten. Ook is er geen interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en de mate van populariteit van het kind zelf op angstklachten.

Ten tweede is het verband tussen de mate van populariteit van wederkerige vrienden en angstklachten onderzocht. Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van de mate van populariteit van wederkerige vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en angstklachten. Voor model vier ($F= 4.16$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 3%. Noemenswaardig is dat de onafhankelijke variabele verlegen teruggetrokken gedrag geen significante bijdrage levert aan angstklachten. In Tabel 11 is te zien dat er sprake van een interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en de mate van populariteit van vrienden op angstklachten ($p=.05$). De verklaarde variantie is 1%. Het gaat hier om een positief verband ($\beta = .09$). Dit betekent de angstklachten van kinderen die hoog scoren op verlegen teruggetrokken gedrag versterkt worden als kinderen wederkerige vrienden hebben die hoger scoren op populariteit (zie Figuur 4, bijlage 3).

Tabel 11 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, verlegen teruggetrokken gedrag, de gemiddelde mate van populariteit van de wederkerige vrienden van het kind en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten van het kind als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.99	.02	.02	.14	.00
2	Sekse	1.95	.02	.00	.13	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.17			.01	.79
3	Sekse	1.93	.02	.00	.13	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.11			.01	.86
	Populariteit wederkerige vriend	-.07			-.02	.54
4	Sekse	1.92	.03	.01	.13	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.85			.05	.25
	Populariteit kind	-.05			-.02	.62
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.60			.09	.05
	* Populariteit wederkerige vriend					

Noot. N=648

Verlegen teruggetrokken gedrag, sociometrische status en angstklachten

Ten derde is het verband tussen de sociometrische status van het kind zelf en angstklachten onderzocht er gekeken of er sprake is van een modererend effect van de sociometrische status van het kind op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en angstklachten. Voor model drie ($F=8.84$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 4%. In Tabel 12 is te zien dat sociometrische status van het kind zelf een bijdrage levert van 2% aan de verklaarde variantie van angstklachten ($p<.01$). Er is sprake van een negatief verband ($\beta = -.15$), dit betekent dat de angstklachten van kinderen in het algemeen minder worden naarmate het kind een hoge sociometrische status heeft. Noemenswaardig is dat de onafhankelijke variabele verlegen teruggetrokken gedrag geen significante bijdrage levert aan angstklachten. Ook is er geen interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en sociometrische status van het kind zelf op angstklachten.

Tabel 12 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, verlegen teruggetrokken gedrag en sociometrische van het kind zelf als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.99	.02	.02	.14	.00
2	Sekse	1.95	.02	.00	.14	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.17			.01	.79
3	Sekse	2.27	.04	.02	.16	.00
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.16			.01	.79
	Sociometrische status kind	-1.57			-.15	.00

Noot. N=648

Ten vierde is het verband tussen de sociometrische status van wederkerige vrienden en angstklachten onderzocht en is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van de sociometrische status wederkerige vrienden op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag

en angstklachten. Voor model 1 ($F=12.15$, $p=.00$) is de R^2 van totale verklaarde variantie het grootst, 2%. In Tabel 10, opgenomen in bijlage 2, is te zien dat sekse een significante bijdrage levert aan angstklachten ($p<.01$). De onafhankelijke variabele verlegen teruggetrokken gedrag levert geen bijdrage aan angstklachten. Ook is er geen interactie-effect tussen verlegen teruggetrokken gedrag en sociometrische status van wederkerige vrienden op angstklachten.

Buitengesloten worden, mate van populariteit* en angstklachten

Allereerst zijn de verbanden tussen buitengesloten worden en populariteit van het kind zelf en angstklachten onderzocht. Daarnaast is er gekeken of er sprake is van een modererend effect van populariteit van het kind op het verband tussen buitengesloten worden en angstklachten. Voor model vier ($F=5.98$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 4%. In Tabel 13 is te zien dat buitengesloten worden een significante bijdrage levert van 1% aan de verklaarde variantie van angstklachten en blijkt in model 4 significant ($p<.01$). Er is sprake van een positief verband ($\beta =.23$) dit betekent dat naarmate het kind meer buitengesloten teruggetrokken is, des te meer angstklachten het kind heeft. Er is geen verband tussen populariteit van het kind zelf en angstklachten. Wel is er sprake van een interactie-effect tussen buitengesloten worden en populariteit van het kind op angstklachten ($p<.05$). De verklaarde variantie is 1%. Het gaat hier om een positief verband ($\beta =.18$). Dit betekent dat de angstklachten van kinderen die hoog scoren op buitengesloten worden versterkt worden als deze kinderen hoger scoren op populariteit (zie Figuur 5, bijlage 3).

Tabel 13 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, buitengesloten, de mate van populariteit van het kind zelf en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.98	.02	.02	.14	.00
2	Sekse	1.98	.02	.01	.14	.00
	Buitengesloten	1.27			.07	.06
3	Sekse	1.99	.03	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.32			.08	.06
	Populariteit kind	.07			.01	.79
4	Sekse	2.04	.04	.01	.14	.00
	Buitengesloten	3.90			.23	.00
	Populariteit kind	.38			.06	.17
	Buitengesloten * populariteit kind	2.95			.18	.01

Noot. N=648

* Het verband tussen populariteit (van het kind zelf en van wederkerige vrienden) en angstklachten is reeds onderzocht, zie analyses verlegen teruggetrokken gedrag.

Ten tweede is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van populariteit van wederkerige vrienden op het reeds in Tabel 13 aangetoond positief verband tussen buitengesloten worden en angstklachten. Voor model vier ($F= 5.12$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 3%. Uit Tabel 14 blijkt dat er geen verband is tussen populariteit van wederkerige vrienden en angstklachten. Wel is er sprake van een interactie-effect tussen buitengesloten worden en populariteit van wederkerige vrienden op angstklachten ($p<.05$). De verklaarde variantie is 1%. Het gaat hier om een positief verband ($\beta =.11$). Dit betekent dat de angstklachten van kinderen die hoog scoren op buitengesloten worden versterkt worden als deze kinderen wederkerige vrienden hebben die hoger scoren op populariteit (zie Figuur 6, bijlage 3).

Tabel 14 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, buitengesloten, de gemiddelde mate van populariteit van de wederkerige vrienden van het kind en de interactievariabele als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten van het kind als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.98	.02	.01	.14	.00
2	Sekse	1.98	.02	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.27			.07	.06
3	Sekse	1.97	.02	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.24			.07	.07
	Populariteit wederkerige vriend	-.03			-.01	.76
4	Sekse	2.05	.03	.01	.14	.00
	Buitengesloten	2.41			.14	.01
	Populariteit kind					
	Buitengesloten * Populariteit	-.03			-.01	.81
	wederkerige vriend	.65			.11	.03

Noot. N=648

*Buitengesloten worden, sociometrische status** en angstklachten*

Ten derde is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van de mate van sociometrische status van het kind zelf op het reeds in Tabel 13 aangetoond positief verband tussen buitengesloten worden en angstklachten. Voor model drie ($F= 9.06$, $p=.00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 4%. In Tabel 15 is te zien dat sociometrische status van het kind zelf levert een bijdrage van 2% aan de verklaarde variantie van angstklachten ($p<.01$). Noemenswaardig is dat de onafhankelijke variabele buitengesloten worden geen significante bijdrage levert aan angstklachten. Ook is er geen interactie-effect tussen buitengesloten worden en sociometrische status van het kind zelf op angstklachten.

** Het verband tussen de sociometrische status (van het kind zelf en van wederkerige vrienden) en angstklachten is reeds onderzocht, zie analyses verlegen teruggetrokken gedrag.

Tabel 15 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, buitengesloten en sociometrische status van het kind zelf als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.98	.02	.02	.14	.00
2	Sekse	1.98	.02	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.27			.07	.06
3	Sekse	2.28	.04	.02	.16	.00
	Buitengesloten	.58			.03	.40
	Sociometrische status kind	-1.46			-.14	.00

Noot. N=648

Als laatste is er gekeken of er sprake is van een moderend effect van sociometrische status van de wederkerige vrienden op dit het reeds in Tabel 13 aangetoonde positief verband tussen buitengesloten worden en angstklachten. Voor model vier ($F = 5,49$, $p = .00$) is de totale verklaarde variantie (R^2) het grootst, 3. Noemenswaardig is dat de onafhankelijke variabele buitengesloten worden in deze analyse geen significante bijdrage levert aan angstklachten. In Tabel 16 is te zien dat er wel sprake is van een interactie-effect tussen buitengesloten worden en sociometrische status van wederkerige vrienden op angstklachten ($p < .05$). Er is sprake van een negatief verband ($\beta = -.09$), dit betekent dat angstklachten van kinderen die hoog scoren op buitengesloten verzwakt worden als zij wederkerige vrienden hebben die een hoge sociometrische status hebben. (zie Figuur 7, bijlage 3).

Tabel 16 Resultaten van de regressieanalyse met sekse, buitengesloten en sociometrische status van wederkerige vrienden van het kind als onafhankelijke variabelen en de mate van angstklachten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.98	.02	.02	.14	.00
2	Sekse	1.98	.02	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.27			.07	.06
3	Sekse	2.07	.02	.00	.14	.00
	Buitengesloten	1.23			.07	.07
	Sociometrische status vriend	-.63			-.04	.32
4	Sekse	2.12	.03	.01	.15	.00
	Buitengesloten	.97			.06	.15
	Sociometrische status vriend	-.49			-.03	.44
	Buitengesloten	-2.65			-.09	.03
	* Sociometrische status vriend					

Noot. N=648

Op basis van de analyse van de data kan geconcludeerd worden dat alleen buitengesloten worden positief samenhangt met angstklachten. Een hoge mate van buitengesloten worden zorgt voor meer angstklachten. Er is geen verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en angstklachten. De mate waarin een kind zelf populair wordt gevonden heeft over het algemeen geen effect op de mate van angstklachten, wel heeft populariteit van het kind zelf effect op het verband tussen buitengesloten worden en angstklachten. De mate van populariteit van het kind zelf en de mate waarin wederkerige

vrienden van een kind populair gevonden worden hebben beide een positief verband op het effect tussen buitengesloten worden en angstklachten. Dit betekent dat de angstklachten van kinderen die in hogere mate buitengesloten worden versterkt worden als zijzelf of hun wederkerige vrienden hoger scoren op populariteit. Populariteit van wederkerige vrienden heeft ook effect op de mate waarin verlegen kinderen angsten rapporteren. Angstklachten van verlegen teruggetrokken kinderen worden versterkt als kinderen wederkerige vrienden hebben die hoger scoren op populariteit. Over het algemeen zorgt een hogere sociometrische status van het kind zelf voor minder angstklachten. Bij kinderen die in hogere mate buitengesloten worden nemen angstklachten af als ze wederkerige vrienden hebben met een hoge sociometrische status. Voor verlegen teruggetrokken gedrag geldt dit interactie-effect niet. De variabele sekse blijkt significant, waarbij de angstklachten sterker aanwezig zijn bij meisjes dan bij jongens. Leeftijd levert bij beide vormen geen significante bijdrage.

Discussie

In dit onderzoek werd enerzijds onderzocht of er sprake is van een verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten en anderzijds of er sprake is van een verband tussen sociaal teruggetrokken gedrag en angstklachten. Tevens werd er onderzocht of populariteit en sociometrische status van het kind zelf en de wederkerige vrienden invloed hadden op deze verbanden. Daarnaast zijn ook het geslacht en de leeftijd van het kind meegenomen. In dit onderzoek is sociaal teruggetrokken gedrag onderscheiden in verlegen teruggetrokken gedrag (passieve isolatie) en buitengesloten worden (actieve isolatie).

Er blijkt dat er een positief verband bestaat tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Des te meer verlegen teruggetrokken het kind is des te hoger de mate van slachtofferschap van pesten. Tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten blijkt ook een positief verband te zijn. Des te meer een kind buitengesloten wordt des te hoger de mate van slachtofferschap van pesten. Beide bevindingen komen overeen met de verwachtingen op basis van bestaande literatuur. Verlegen teruggetrokken kinderen lopen meer risico op gepest worden door hun teruggetrokken gedrag (Bokhorst, et al., 2001; Hodges & Perry, 1999; Veenstra et al., 2005; Rubin, et al., 2006) en buitengesloten worden is een vorm van pesten (Colvin, et al., 1998) waardoor het in de lijn der verwachting ligt dat kinderen die in meerdere mate buitengesloten worden hogere mate van slachtofferschap van pesten ervaren. Noemenswaardig is dat uit de resultaten blijkt dat buitengesloten worden 41% aan de verklaarde variantie van slachtofferschap van pesten bijdraagt, waarbij dit voor verlegen teruggetrokken gedrag slechts 2% is.

Daarnaast blijkt dat leeftijd een voorspeller is voor de mate van slachtofferschap. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat des te ouder het kind is des te lager de mate van slachtofferschap van pesten. De mate van slachtofferschap van pesten is in dit onderzoek in kaart gebracht door middel van peernominaties. Een mogelijke verklaring voor het effect van leeftijd op de mate van slachtofferschap is dat kinderen naarmate ze ouder worden meer vaste vriendschappen onderhouden (Berndt, 2002; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008) waardoor ze meer naar hun vrienden toetrekken en het pesten binnen de klas minder in de gaten hebben. Daarnaast blijkt uit de literatuur naarmate de

kinderen ouder worden het pesten afneemt omdat kinderen leren het pestgedrag te negeren (Smith, Shu & Madsen, 2001). Als laatste zou er sprake kunnen zijn van vertekening door 'faking-good' (informatie/respondent bias). Het zou kunnen zijn dat naarmate kinderen ouder worden ze zich meer bewust zijn van de eigen rol die zij kunnen spelen in het tegengaan van pesten. Omdat ze door de vragenlijst geconfronteerd worden met hun eigen gebrekkig optreden tegen het pesten zou het kunnen zijn dat oudere kinderen minder slachtofferschap van pesten in hun naaste omgeving rapporteren. Het in kaart brengen van slachtofferschap van pesten blijft lastig. Uit onderzoek blijkt dat zelfrapportages en peernominaties van slachtofferschap van pesten verschillende kinderen identificeren (Bouman et al., 2012). De vraag is wat hier de oorzaak van is. Speelt het pesten zich vaak af buiten het oog van klasgenoten of is er sprake van persoonlijke motivatie waardoor er verschillen zijn in de zelfrapportages en peernominaties van slachtofferschap van pesten?

Als er wordt gekeken naar de invloed van populariteit van het kind zelf op slachtofferschap van pesten bij kinderen in het algemeen, blijkt dat een hogere mate van populariteit van het kind zelf zorgt voor een lagere mate van slachtofferschap van pesten. Uit het onderzoek blijkt dat een hoge mate van populariteit geen effect heeft op het verband tussen verlegen teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten. Populariteit van het kind zelf heeft wel een effect op het verband tussen buitengesloten kinderen en slachtofferschap van pesten. Anders dan verwacht werd scoren kinderen die in hoge mate buitengesloten zijn en daarbij populair gevonden worden hoger op slachtofferschap van pesten dan buitengesloten kinderen die niet populair zijn. Dit lijkt op het eerste gezicht vreemd, maar als de literatuur bekeken wordt kan dit effect mogelijk te verklaren zijn. Een van de redenen waarom kinderen buitengesloten kunnen worden is dat zij agressief zijn waardoor ze niet aantrekkelijk zijn om mee te spelen (Bokhorst, et al., 2002). Populaire kinderen hoeven niet aardig gevonden te worden en zijn vaak dominant en manipulatieve experts in sociale situaties. Pesters worden vaak als populaire kinderen gezien (Olthof, et al., 2011). Daarnaast is het zo dat populaire kinderen per definitie géén groter netwerk hebben dan minder populaire kinderen (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Het is dus mogelijk dat zich onder de buitengesloten kinderen agressieve kinderen dan wel pesters bevinden. Welke kinderen willen er met een sociaal dominant en manipulatief kind omgaan? In sommige situaties levert populair zijn dus geen sociale bescherming op. Ongeveer 10 procent van de kinderen die gepest worden pesten zelf andere kinderen. Deze kinderen worden aangeduid als agressieve slachtoffers (Hanish & Guerra, 2004). Ze zijn niet geliefd bij hun klachtgenoten en zijn in hun reactie vaak emotioneel, agressief en impulsief waardoor ze buitengesloten worden (Veenstra et al., 2005). De vraag voor toekomstig onderzoek daarom is, is er een onderscheid te maken in typen kinderen die buitengesloten worden en welke invloed heeft karakter van het kind op de aangetoonde verbanden en het effect van populariteit op deze verbanden?

De mate van populariteit van wederkerige vrienden van kinderen in het algemeen heeft geen invloed op slachtofferschap van pesten noch invloed op het verband tussen verlegen teruggetrokken kinderen en slachtofferschap van pesten. Wel heeft de mate van populariteit invloed op het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Uit de resultaten blijkt dat buitengesloten kinderen hoger scoren op slachtofferschap van pesten als zij wederkerige vrienden hebben die hoger scores op populariteit. Waar verwacht werd dat het hebben van populaire vrienden voor sociale

bescherming zorgt, blijkt het juist meer risico op te leveren. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat buitengesloten kinderen die vriendschappen onderhouden met populaire kinderen gepest worden door deze vrienden. Uit onderzoek blijkt namelijk dat er binnen vriendschappen gepest wordt (Mishna, Wiener & Pepler, 2008).

Als er wordt gekeken naar de invloed van sociometrische status van het kind zelf op de mate van slachtofferschap van pesten, blijkt dat kinderen die aardiger gevonden worden lager scoren op de mate van slachtofferschap van pesten. Dit komt overeen met de bevindingen in de literatuur (Veentra et al., 2007). Als een kind aardig gevonden wordt door klasgenoten, dan kan dat kind rekenen op sociale steun wat betekent dat het kind wordt beschermd tegen de pester en daardoor minder snel door de pester wordt belaagd. Uit de resultaten blijkt dat het effect van sociometrische status op slachtofferschap van pesten ook geldt voor verlegen teruggetrokken kinderen. Sociometrische status van het kind zelf blijkt geen effect te hebben op het verband tussen buitengesloten worden en slachtofferschap van pesten. Mogelijke verklaringen kunnen gezocht worden in sociale voorkeur en sociale druk. Ondanks dat kinderen het buitengesloten kind wel aardig vinden, wordt er niet met het kind gespeeld waardoor het buitengesloten kind niet betrokken wordt in de sociale interactie en het kind slachtoffer van pesten in de vorm van buitengesloten worden blijft. Ook kan het zo zijn dat kinderen het buitengesloten kind wel aardig vinden, maar vanwege sociale druk, bijvoorbeeld de uitgesproken mening van (enkele) andere kinderen om het kind niet leuk te vinden of het bevel om niet met het kind om te gaan (indirect sociaal pesten), niet met het buitengesloten kind omgaan. Het kind zal zich, ondanks dat hij of zij aardig gevonden wordt buitengesloten voelen en risico lopen een prooi te blijven voor pesters. Als er wordt gekeken naar de invloed van sociometrische status van wederkerige vrienden op de mate van slachtofferschap van pesten blijkt dat dit, anders dan verwacht, geen effect heeft op slachtofferschap van pesten noch op de verbanden tussen sociaal teruggetrokken gedrag en slachtofferschap van pesten.

Uit de analyses van de data blijkt dat er een geen verband bestaat tussen verlegen teruggetrokken gedrag en angstklachten. Op basis van de literatuur werd dit wel verwacht omdat juist de verlegen kinderen sociaal teruggetrokken zijn omdat ze sociale interactie niet aandurven te gaan (Rubin, et al., 2009). Daarnaast blijken deze kinderen risico te lopen angstklachten te ontwikkelen (Gini, 2008). Een mogelijke verklaring is dat verlegen teruggetrokken kinderen zich niet comfortabel voelen in sociale interacties met leeftijdgenoten en zich, waar mogelijk, terugtrekken wanneer interactie vermijdelijk is. Zij ervaren daardoor minder angst dan op basis van de literatuur werd verwacht. Het terugtrekken uit sociale interacties is een soort beschermingsmechanisme waardoor pesten (Perren & Alsaker, 2006) en mogelijk indirect ook angst afneemt.

Uit de resultaten blijkt dat er wel een verband is tussen buitengesloten worden en angstklachten. Een hoge mate van buitengesloten worden zorgt voor meer angstklachten. Deze bevinding komt overeen met de verwachtingen. Het zou kunnen zijn dat angst het gevolg is van pesterijen waar buitengesloten kinderen meer risico op lopen omdat deze kinderen makkelijke prooien zijn. Buitengesloten worden is een vorm van pesten (Colvin, et al., 1998) en kan op zichzelf al zorgen voor angst (Camodeca & Goossens, 2004; Sourander, et.al., 2009, Vernberg, Nelson, Fonagy & Twemlow, 2011).

Daarnaast blijkt dat sekse een voorspeller is voor de mate van angstklachten. Uit de resultaten van

dit onderzoek blijkt dat angstklachten over het algemeen sterker aanwezig zijn bij meisjes dan bij jongens. Dit kan mogelijk verklaard worden aan de hand van eerdere studies waarin aangetoond wordt dat meisjes een hogere gevoeligheid hebben voor interpersoonlijke problemen omdat zij meer geneigd zijn te internaliseren (Katz, Conway, Hammen, Brennan & Najman, 2011) en jongens vaak reageren met externaliserend gedrag (Kendler, Gardner & Prescott, 2006).

Als er wordt gekeken naar de invloed van populariteit van het kind zelf op angstklachten blijkt er geen direct verband te zijn. Wel heeft populariteit van het kind zelf effect op het verband tussen buitengesloten kinderen en angstklachten. Uit dit onderzoek blijkt dat de angstklachten van buitengesloten kinderen versterkt worden als buitengesloten kinderen hoger scoren op populariteit. Dit is niet zoals verwacht. Mogelijke verklaring voor het versterkend effect van populariteit kan zijn dat het kind dat buitengesloten wordt, maar populair is, meer moeite heeft met buitengesloten worden en daardoor meer angst ontwikkelt dan kinderen die niet populair zijn. Uit de literatuur blijkt dat populaire kinderen vaak dominant en manipulatieve experts in sociale situaties (Olthof, et al., 2011). De druk om niet buitengesloten te worden lijkt bij buitengesloten populaire kinderen hoger te liggen dan bij buitengesloten kinderen die in mindere mate populair zijn. Dit zou het verschil in de mate van angstklachten kunnen verklaren. Ook het hebben van populaire vrienden heeft effect op het verband tussen buitengesloten kinderen en slachtofferschap van pesten. Des te hoger de populariteit van wederkerige vrienden des te hoger de angstklachten van buitengesloten kinderen. Ook blijkt populariteit van wederkerige vrienden hetzelfde effect te hebben op verlegen teruggetrokken kinderen. Des te hoger de populariteit van wederkerige vrienden des te hoger de angstklachten van verlegen teruggetrokken kinderen. Een mogelijke verklaring voor deze effecten zou kunnen zijn dat door het sociaal succes van populaire vrienden, het sociaal teruggetrokken kind wordt geconfronteerd met zijn of haar gebrek aan contact met leeftijdsgenoten waardoor het kind zich meer zorgen gaat maken en angst ontwikkelt. Populaire kinderen zijn vaak dominant en zijn manipulatieve experts in sociale situaties (Olthof, et al., 2011). Ook komt het voor dat er binnen een vriendschap wordt gepest (Mishna, Wiener & Pepler, 2008). Het is dus mogelijk dat door het hebben van populaire vrienden het sociaal teruggetrokken kind meer angst ontwikkelt omdat het sociaal teruggetrokken kind binnen deze vriendschap wordt blootgesteld aan gevaren.

Als er wordt gekeken naar de invloed van de sociometrische status van het kind zelf op de mate van angstklachten blijkt dat kinderen met een hoge score op sociometrische status lager scoren op angstklachten. Dit komt overeen met eerder onderzoek (Jellesma, et al., 2008). Naar verwachting zou aardig gevonden worden ook zorgen voor een vermindering van angstklachten bij sociaal teruggetrokken kinderen. Noch voor verlegen teruggetrokken kinderen, noch voor buitengesloten kinderen heeft de mate van sociometrische status effect op angstklachten. Sociometrische status van wederkerige vrienden heeft wel een effect op het verband tussen buitengesloten kinderen en angstklachten. Uit de resultaten blijkt dat bij buitengesloten kinderen angstklachten verminderen als ze wederkerige vrienden hebben met een hoge sociometrische status. Deze bevinding komt overeen met de verwachting. Mogelijke verklaring hiervoor is dat buitengesloten kinderen met wederkerige vrienden die een aardig gevonden worden zich minder zorgen maken over het feit dat ze buitengesloten worden omdat ze vriendschappen onderhouden met kinderen die goed in de groep liggen. Daarnaast

is mogelijk dat deze wederkerige vrienden vanuit hun aardigheid het buitengesloten kind beschermen tegen pesten waardoor deze kinderen minder angstklachten hebben.

Met betrekking tot het onderzoek kunnen zwakke en sterke punten worden benoemd. Een sterk punt van het onderzoek is dat er onderscheid is gemaakt tussen verschillende typen sociaal teruggetrokken gedrag waardoor er nieuwe inzichten ontstaan. Een ander sterk punt is de grootte van de onderzoekspopulatie ($N=651$) waardoor dit onderzoek een goede power heeft. Een minder sterk punt is dat er sprake is van een vrij homogene onderzoekspopulatie (Nederlandse afkomst = 87,6%). Doordat er sprake is van homogeniteit van de participanten wordt de kans op vertekening in de resultaten (bias) vergroot en zijn de resultaten slechts beperkt representatief voor scholen met meer variatie in etniciteit. Daarnaast komen de kinderen uit een beperkt aantal regio's binnen Nederland (Apeldoorn en Deventer) en van reguliere basisscholen, waardoor onderzoek beperkt generaliseerbaar is voor kinderen uit bijvoorbeeld de Randstad of kinderen uit het speciaal onderwijs.

Met betrekking tot de uitgevoerde analyses kan als sterk punt worden benoemd dat aan de assumpties voor multicollineariteit voor multiple regressies is voldaan. Er is sprake van een lage samenhang tussen de onafhankelijke variabelen en een lage samenhang tussen de moderatorvariabelen waardoor het aannemelijk is dat deze variabelen ieder een unieke bijdrage leveren aan de variantie van de afhankelijke variabele. Ook zijn alle afhankelijke variabelen, weliswaar een enkele keer met behulp van een worteltransformatie, normaal verdeeld. De normaalverdeling gaat niet op voor de onafhankelijke variabelen waardoor dit mogelijk tot vertekening van de resultaten leidt. Een sterk punt is dat uit de inter-item betrouwbaarheidsanalyses blijkt dat alle gebruikte vragenlijsten een goede interne consistentie hebben. De dataset blijkt enkele sterk afwijkende waarden (outliners) te bevatten. Er is over nagedacht om de participanten met deze afwijkende waarden niet mee te nemen in het onderzoek, maar omdat juist de pesters en sociaal teruggetrokken kinderen in het dagelijkse leven in een buitencategorie vallen, is er om zeker van te zijn dat er geen belangrijke informatie verloren zou gaan, gekozen om alle datagegevens mee te nemen in het onderzoek. In vervolgonderzoek zou er met betrekking tot outliners gekozen kunnen worden om al deze afwijkende datagegevens aan de hand van de vragenlijsten te bestuderen om te bepalen of er sprake is van vertekening door respondent bias of sociaal wenselijke antwoorden om op basis daarvan te besluiten bepaalde participanten te excluderen.

Een ander punt van kritiek is dat er bij dit onderzoek bewust gebruik is gemaakt van nominatie van leeftijdsgenoten om zo de mate van slachtofferschap van pesten in kaart te brengen. De mate van slachtofferschap door pesten is daarnaast ook gemeten aan de hand van zelfrapportage waarbij de respondenten een frequentie van pesten aangeven aan de hand van een 5-punt Likertschaal. De zelfrapportage is niet opgenomen in het huidige onderzoek, omdat voor lineaire regressie analyse een continue variabele noodzakelijk is. Bij de keuze voor peernominaties dient gewaakt te worden voor vertekening. In huidig onderzoek is er dus gebruik gemaakt van subjectieve meningen van klasgenoten. Objectieve observaties, zelfrapportages van slachtofferschap van pesten of informatie van leerkrachten zou wellicht andere verbanden en effecten aan het licht brengen. De betrouwbaarheid van de gegevens wordt op die manier vergroot (Little, Brauner, Jones, Nock & Hawley, 2003). Een ander punt van kritiek is dat doordat niet alle kinderen uit een klas hebben

meegedaan aan het onderzoek niet alle gegevens zijn verzameld, waardoor de resultaten mogelijk een vertekend beeld geven. Bij het verzamelen van data ten behoeve van het DCOB (zie bijlage 1) werd door de leerkrachten opgemerkt dat verscheidende kinderen die vaak pesten en agressief gedrag vertonen van hun ouders geen toestemming kregen om mee te doen aan het onderzoek en dat de sociaal teruggetrokken kinderen vaak, ondanks toestemming van hun ouders, zelf besloten om niet mee te doen aan het onderzoek. Hoewel het niet ethisch is om zonder toestemming van ouders en inspraak van het kind onderzoek te doen, blijft het de vraag of er andere resultaten naar voren zouden komen als alle kinderen van een klas deel zouden nemen aan het onderzoek. Bovendien worden er in huidig onderzoek mogelijke vriendschappen buiten de klas buiten beschouwing gelaten. Kinderen hebben buiten de klas ook contacten met leeftijdsgenoten; kinderen van andere klassen; kinderen uit de buurt; kinderen van de sport of hobbyclub etc. De invloed van de sociometrische status en populariteit van deze vrienden is niet meegenomen in het onderzoek. Hetzelfde geldt voor pestgedrag. Participanten hebben nu enkel pesters en slachtoffers van pesten binnen de klassensituatie kunnen benoemen terwijl uit onderzoek blijkt dat de helft van de kinderen die gepest wordt binnen een school wordt gepest door een kind uit een hogere groep (Olweus, 1993).

In het huidig onderzoek kan oorzaak-gevolg niet worden vastgesteld. Het is onduidelijk of kinderen slachtoffer van pesten worden door hun verlegen teruggetrokken gedrag of niet aantrekkelijk zijn om mee te spelen of buitengesloten en sociaal verlegen worden doordat ze slachtoffer zijn van pesten. Daarnaast is het goed om stil te staan bij het feit dat angstklachten erger kunnen worden door slachtofferschap van pesten (Camodeca & Goossens, 2004; Sourander, et.al., 2009, Vernberg, Nelson, Fonagy & Twemlow, 2011) en dat slachtofferschap van pesten een mediërende rol speelt in het ontstaan van angstklachten. Daarnaast kan angst weer leiden tot slachtofferschap van pesten (Rubin, et al., 2006).

Toekomstig onderzoek zou rekening moeten houden met de volgende aanbevelingen. Er zou gekozen moeten worden voor een onderzoekspopulatie die een betere weerspiegeling van de bovenbouw basisschoolleerlingen in Nederland vormt. Daarnaast wordt er aanbevolen om klassenbreed onderzoek te doen, waarin de participant ook kinderen uit andere klassen mag nomineren als vriend of als pester. Eventueel vervolgonderzoek zou zich meer kunnen toespitsen op de gedragskenmerken van de buitengesloten kinderen daar uit literatuur blijkt dat deze kinderen worden buitengesloten omdat ze agressief zijn of omdat ze sociaal onhandig en dus niet aantrekkelijk om mee te spelen zijn. Ook zou er bekeken moeten worden of er binnen de onderzoekspopulatie gepest wordt binnen vriendschappen. Inzicht in de gedragskenmerken en verhoudingen binnen de vriendschappen zou de niet verwachte effecten van populariteit en sociometrische status mogelijk kunnen verklaren.

Niettemin biedt huidig onderzoek inzicht in de effecten van sociometrische status en populariteit bij kinderen die sociaal teruggetrokken gedrag vertonen. Deze inzichten zouden gebruikt kunnen worden bij implementatie van buddy en maatjesprojecten in schoolklassen, met als doel het welbevinden van sociaal teruggetrokken kinderen te verbeteren.

Literatuur

- Achenbach, T.M. (1991). *Integrative guide to the 1991 CBCL, YSR, and TRF profiles*. Burlington: University of Westmont, Department of Psychiatry.
- Bakker, de, D. (2009). In welke mate wordt sociale netwerk grootte bij kinderen van acht tot veertien jaar verklaard door agressie, populariteit, zelfwaardering en sekse? *Masterthesis Universiteit Utrecht*.
- Barriga, A. Q., & Gibbs, J. C. (1996). Measuring cognitive distortion in antisocial youth: development and preliminary validation of the 'How I Think' questionnaire. *Aggressive Behaviour*, 22, 333-343.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 479- 529.
- Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 7-10.
- Berger, M.P.F., Imbos, Tj., & Janssen, M.P.E. (2008). *Methodologie en Statistiek*. Universiteit Maastricht, Faculteit der Gezondheidswetenschappen.
- Boivin, M., & Hymel, S. (1997). Peer experiences and social self-perceptions: a sequential model. *Developmental Psychology*, 33, 135-145.
- Bokhorst, J., Goossens, F.A., Bokhorst, C.A., Dekker, P.A., & de Ruyter, P.A. (2002). Sociaal teruggetrokken gedrag in de onderbouw: het longitudinale verband met sociometrische status en betrokkenheid bij pesten in de middenbouw. *Pedagogiek*, 22, 25-40.
- Bokhorst, J., Goossens, F.A., Bruinsma, H., & van Boxtel, H.W. (2001). Perceptie van agressief, teruggetrokken en prosociaal gedrag door jonge kinderen. *Pedagogiek*, 21, 50-67.
- Boulton, M.J., Trueman, M., Chau, C., Whitehand, C., & Amatya, K. (1999). Concurrent and longitudinal links between friendship and peer victimization: Implications for befriending interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 461-466.
- Bouman, T., Van der Meulen, M., Goossens, F. A., Olthof, T., Vermande, M. M., & Aleva, E. A. (2012). Peer and self-reports of victimization and bullying: Their differential association with internalizing problems and social adjustment. *Journal of School Psychology*, 50, 759-774.
- Bowker, A., Bukowski, W.M., Zargarpour, S., & Hoza, B. (1998). A structural and functional analysis of a two-dimensional model of social isolation, *Merrill-Palmer Quarterly*, 44, 447-463.
- Brendgen, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. (2000). Deviant friends and early adolescents' emotional and behavioral adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 10, 173-189.
- Camodeca, M., & Goossens, F.A. (2004). Pesten op school: recente ontwikkelingen en theoretische invalshoeken. In Vyt, A., van Aken, M.A.G., Bosch, J.D., van der Gaag, R.J., & Ruijsenaars, A.J.J.M. (2005.) *Jaarboek Ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 82-97.
- Ciairano, S., Rabaglietti, E., Roggero, A., Bonino, S, & Beyers, W. (2007). Patterns of adolescent friendships, psychological adjustment and antisocial behavior: the moderating role of family stress and friendship reciprocity. *International Journal of Behavioral Development*, 31, 539-548.

- Clarke, E. A., & Kiselica, M. (1997). A systemic counseling approach to the problem of bullying. *Elementary School Guidance & Counseling, 31*, 310-325.
- Coie, J.D., Dodge, K.A., & Kupersmidt, J.B. (1990). Peer group behaviour and social status. In: Bokhorst, J., Goossens, F.A., Bruinsma, H., & van Boxtel, H.W. (2001). Perceptie van agressief, teruggetrokken en prosociaal gedrag door jonge kinderen. *Pedagogiek, 21*, 50-67.
- Coie, J.D., Dodge, K.A., & Kupersmidt, J.B. (1990). Peer group behaviour and social status. In S.R. Asher & Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood*. New York Cambridge University Press.
- Colvin, G., Tobin, T., Beard, K., Hagan, S., & Sprague, J. (1998). The school bully: Assessing the problem, developing interventions, and future research directions. *Journal of Behavioural Education, 8*, 293-319.
- Dill, E.J., Vernberg, E.M., Fonagy, P., Twemlow, S.W., & Gamm, B.K. (2004). Negative affect in victimized children: The roles of social withdrawal, peer rejection, and attitudes toward bullying. *Journal of abnormal Child Psychology, 32*(2), 159-173.
- Eerd, van, C. (1997). Sociometrische status, zelfbeeld & emotiedispositie. Een onderzoek naar het verband tussen sociometrische status, zelfbeeld en emotiedispositie bij kinderen uit groep 5 en 6 van het basisonderwijs. *Doctoraalscriptie Ontwikkelingspsychologie, Universiteit Utrecht*.
- Ellis, A.A., Nixon, R.D.V., & Williamson, P. (2009). The effects of social support and negative appraisals on acute stress symptoms and depression in children and adolescents. *British Journal of Clinical Psychology, 48*, 347-361.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS, third edition*. London: SAGE Publications Ltd.
- Fox, C.L., & Boulton, M.J. (2006). Friendship as a Moderator of the relationship between Social Skills Problems and Peer Victimization. *Aggressive Behavior, 32*, 110-121.
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer friendships: social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology, 41*, 235-284.
- Gini, G. (2008). Associations among overt and relational victimization and adolescents satisfaction with friends: The moderating role of the need for affective relationships with friends. *Journal of Youth and Adolescence, 37* (7), 812-820.
- Goossens, F.A., Olthof, T., & Dekker, P. H. (2006). New participant role scales: Comparison between various criteria for assigning roles and indications for their validity. *Aggressive behavior, 31*, 343-357.
- Hodges, E.V.E., & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedent and consequences of victimisation by peers. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*, 677-685.
- Holmbeck, G.N. (1997). Toward terminological, conceptual, and statistical clarity in the study of mediator and moderators: examples from the child-clinical and pediatric psychology literatures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 4*, 599-610
- Hymel, S., Wagner, E., & Butler, L. (1990). Reputational bias: View from the peer group. In Bokhorst, J., Goossens, F.A., Bokhorst C.A., Dekker, P.A., & de Ruyter, P.A. (2002). Sociaal teruggetrokken gedrag in de onderbouw: het longitudinale verband met sociometrische status

- en betrokkenheid bij pesten in de middenbouw. *Pedagogiek*, 22, 25-40.
- Hymel, S., Bowker, A., & Woody, E. (1993). Aggressive versus withdrawn unpopular children: variations in Peer- and self-perceptions in multiple domains. *Child Development*, 64, 879-896.
- Jellesma, F.C., Rieffe, C., & Meerum Terwogt, M. (2008). My peers, my friend, and I: Peer interactions and somatic complaints in boys and girls. *Social Science & Medicine*, 66(11), 2195-2205.
- Katz, S.J., Conway, C.C., Hammen, C.L., Brennan, P.A., & Najman, J.M. (2011). Childhood Social Withdrawal, Interpersonal Impairment, and Young Adult Depression: A Mediational Model. *Journal of Abnormal Psychology*, 39, 1227-1238.
- Kendler, K.S. Gardner, C.O., & Prescott, C. A. (2006). Towards a comprehensive developmental model for major depression in men. *American Journal of Psychiatry*, 163, 115-124.
- Kochenderfer-Ladd, B., & Wardrop, J.L. (2001). Chronicity and instability of children's peer victimization experiences as predictors of loneliness and social satisfaction trajectories. *Child development*, 72(1), 134-51.
- La Fontana, K.M., & Cillessen, A.H.N. (2002). Children's stereotypes of popular and unpopular peers: A multi-method assessment. *Developmental Psychology*, 38, 635-647.
- Lieshout, C.F.M. van & Ferguson, T.J. (1991). Relaties met leeftijdgenoten in het onderwijs. *Pedagogische Studiën*, 68, 45-55.
- Little, T. D., Brauner, J., Jones, S. M., Nock, M. K., & Hawley, P. H. (2003). Rethinking aggression: a typological examination of the functions of aggression. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 343-369.
- Maassen, G.H., Akkermans, W., & van der Linden, J.L. (1996). Two-dimensional sociometric status determination with rating scales. *Small Group Research*, 27(1), 56-78.
- Masten, A.S., Morison, P., & Pellegrini, D.S. (1985). A revised class play method of peer assessment. *Developmental Psychology*, 21, 523-533.
- Mishna, F., Wiener J., & Pepler, D. (2008). Some of my best friends - Experiences of bullying within friendships. *School Psychology International*, 29, 549-573.
- Mooij, P. (1992). *Pesten in het onderwijs*. Nijmegen, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Muradin, R. (2012). Van je vrienden moet je het hebben; vriendschap als buffer tegen pesten en depressie bij sociaal teruggetrokken kinderen. *Masterthesis Universiteit Utrecht*.
- Muris, P., Meesters, C., & Schouten, E. (2002). A brief questionnaire of DSM-IV-defined anxiety and depression symptoms among children. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 9, 430-442.
- Newcomb, A.F., Bukowski, W.M., & Pattee, L. (1993). Children's peer relationships: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin*, 113(1), 99-128.
- Oh, W., Rubin, K.H., Bowker, J.C., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L., & Laursen, B. (2008). Trajectories of social withdrawal from middle childhood to early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(4), 553-566.
- Olthof, T., Goossens, F.A., Vermande, M.M., Aleva, E.A., & van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behavior: Relations with desired and acquired dominance in the peer group. *Journal*

- of *School Psychology*, 49, 339-359.
- Olweus, D. (1993) *Bullying at School: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing Cambridge. In: Strikkers, W. (2008). De zelfwaardering van teruggetrokken kinderen; de invloed van gepest worden. *Materthesis Universiteit Utrecht*.
- Pepler, D.J., Craig, W.M., & Roberts, W.L. (1998). Observations of aggressive and non-aggressive children on the school playground. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44, 55-76
- Perren, S., & Alsaker, F. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Rubin, K.H., & Coplan, R.J. (2004). Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 506-534.
- Rubin, K.H., Coplan, R.J., & Bowker, J.C. (2009). Social Withdrawal in Childhood. *Annual Review of Psychology*, 60, 141-171.
- Rubin, K., Fredstrom, B., & Bowker, J. (2008). Future directions in ... Friendship in childhood en early adolescence. *Social Development*, 17, 1085-1096.
- Rubin, K.H., Wojslawowicz, J.C., Rose-Krasnor, L., Booth-LaForce, C., & Burgess, K.B. (2006). The Best Friendships of Shy/Withdrawn Children: Prevalence, Stability, and Relationship Quality. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(2), 143-157.
- Sandstrom, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2006). Likeable versus popular: distinct implications for adolescent adjustment. *International Journal of Behavior Development*, 30, 305-314.
- Segrin, C., & Flora, J. (2000). Poor social skills are a vulnerability factor in the development of psychosocial problems. *Human Communication Research*, 26, 489-514.
- Schneider, B.H. (1999). A multimethod exploration of the friendships of children considered socially withdrawn by their school peers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 115-123.
- Sourander, A., Ronning, J.A., Brunstein-Klomek, A., Gyllenberg, D., Kumpulainen, K., Niemelä, S., ... Almqvist, F. (2009). Childhood bullying behavior and later psychiatric hospital and psychopharmacologic treatment: findings from the Finnish 1981 birth cohort study. *Arch Gen Psychiatry*, 66(9), 1005-1012.
- Van Berkel, J. (2010). *Kwantitatieve analyse met PASW statistics 18*. Hogeschool Utrecht.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A.J., De Winter, A., Verhulst, F.C., Ormel, J. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victim and uninvolved preadolescents. In: Kolstein, M. (2006). Blijven kinderen pesten en gepest worden? Een longitudinaal onderzoek naar de stabiliteit van pestgedrag en slachtofferschap onder jonge adolescenten. *Rijksuniversiteit Groningen*.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Zijlstra, B., De Winter, A.F., Verhulst, F.C., & Ormel, J. (2007). The dyadic nature of bullying and victimization: Testing a dual perspective theory. *Child Development*, 78(6), 1843-1854.
- Vernberg, E.M., Nelson, T.D., Fonagy, P., & Twemlow, S. W. (2011). Victimization, Aggression, and Visits to the School Nurse for Somatic Complaints, Illnesses, and Physical Injuries. *Pediatrics*, 127, 842-848.
- Vreeke, L.J., & Muris, P. (2010). Geremde en verlegen kinderen. *Kind adolescent praktijk*, 9, 123-125

Williams, K. D., Cheung, C. K. T., & Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of being ignored over the Internet. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 748-762.

Woodward, L.J., & Fergusson, D.M. (1999). Childhood peer relationship problems and psychosocial adjustment in late adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 27*, 87-104.

Bijlage I: Dataverzameling OBS Cranendonck voor het DCOB

Participanten

De participanten waren leerlingen uit groep zes ($N=16$), zeven ($N=5$) en acht ($N=10$) van basisschool OBS Cranendonck in Maarheeze ($N=31$). De leerlingen van groep zeven zijn, in het begin van het schooljaar, verdeeld over groep zes en groep acht waardoor er een combinatiegroep zes/zeven ($N=20$) van 26 leerlingen en een combinatiegroep zeven/acht ($N=11$) van 22 leerlingen ontstond. Aan ouders of verzorgers van de leerlingen is een actieve toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek. Ouders hebben een brief gekregen met daarin uitleg over het onderzoek en het verzoek tot deelname. Daarnaast kregen ouders een deelnameformulier welk ze moesten invullen. Op deze manier zijn ouders in staat gesteld om toestemming voor deelname van hun kind aan het onderzoek te verlenen of bezwaar tegen deelname van hun kind aan het onderzoek aan te tekenen. Vijftien leerlingen hadden geen toestemming van hun ouders om deel te nemen aan het onderzoek en twee leerlingen hadden wel toestemming van hun ouders, maar gaven zelf geen toestemming. De leeftijd van de participanten varieerde van negen jaar en zes maanden t/m dertien jaar (M = tien jaar en elf maanden; SD = elf maanden), terwijl de verdeling tussen jongens ($N=12$) en meisjes ($N=19$) niet gelijk was.

Procedure

De leerling werd individueel in een aparte ruimte gebracht, waarna een interview aan de hand van vragenlijsten werd afgenomen. Eerst werd de vragenlijst gericht op emotie-attributies Happy victimizer 'feest' en Happy victimizer 'schommel' afgenomen. De onderzoeker vertelde wat er op het plaatje gebeurt en stelde daarbij enkele vragen. Alle antwoorden werden genoteerd. Vervolgens werd een in het Nederlands vertaalde versie van de How I Think vragenlijst (HIT; Barriga & Gibbs, 1996) afgenomen. Hierbij las de onderzoeker de stellingen voor en gaf het kind aan in hoeverre het met de stelling eens was. Dit werd in sommige gevallen verbaal gedaan, maar soms wees het kind ook het antwoord aan. Vervolgens werd de vragenlijst met betrekking tot hypothetische verhaaltjes (morele dilemma's) afgenomen. De onderzoeker vertelde wat er op het plaatje gebeurt en stelde daarbij enkele vragen. Alle antwoorden werden genoteerd. De vragenlijst die hierop volgde was een zelfrapportage over agressie en werd door het kind zelf ingevuld. Vervolgens werd de zelfrapportage lijst Index van Empathie voor Kinderen en Adolescenten (IEKA) door het kind ingevuld. Hierna volgden de New Participant Role Scale (NPRS) 'pestrollenvragenlijst' die samen met het kind werd ingevuld (Goossens, Olthof & Dekker, 2006). Als laatste werd een vragenlijst over (waargenomen) populariteit afgenomen en werd er gevraagd welke drie kinderen het kind heel er aardig vindt en welke kinderen het kind helemaal niet aardig vindt waarbij de participant weer verbaal antwoord gaf en de onderzoeker deze noteerde. Het interview duurde in totaal ongeveer 50 minuten. De vragenlijsten werden achter elkaar afgenomen en na afloop van het interview werd de leerling naar de klas teruggebracht, waarna de volgende leerling werd meegenomen. Tot slot vulde de leerkrachten voor alle deelnemende leerlingen een verkorte versie van de Teacher's Report Form (TRF; Achenbach, 1991), gericht op externaliserend gedrag, in.

Bijlage 2: Tabellen ter ondersteuning van de resultatensectie

Tabel 4 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden en verlegen teruggetrokken gedrag als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap van pesten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.03	.02	-.09	.01
	Verlegen teruggetrokken gedrag	.05			.14	.00

Noot. N=631

Tabel 9 Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd in maanden en buitengesloten als onafhankelijke variabelen en slachtofferschap van pesten als afhankelijke variabele.

Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Leeftijd	-.00	.01	.01	-.08	.05
2	Leeftijd	-.00	.46	.41	-.09	.01
	Buitengesloten	.25			.64	.00

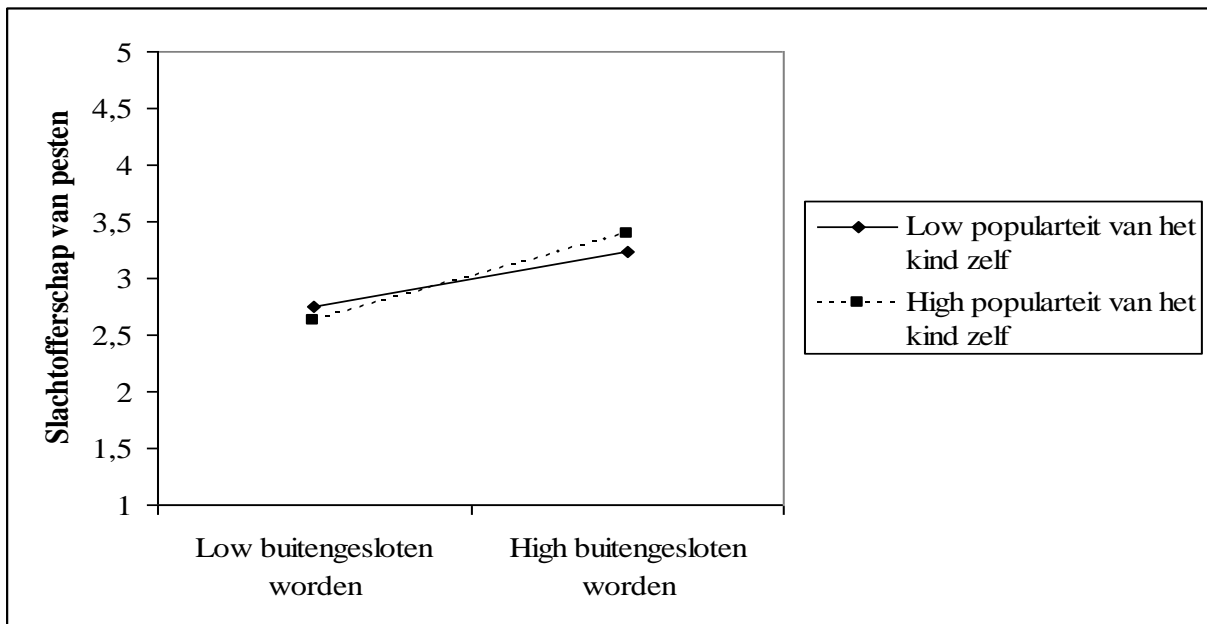
Noot. N=631

Tabel 10 Resultaten van de regressieanalyse met sekse als onafhankelijke variabele en de mate van angstklachten als afhankelijke variabele.

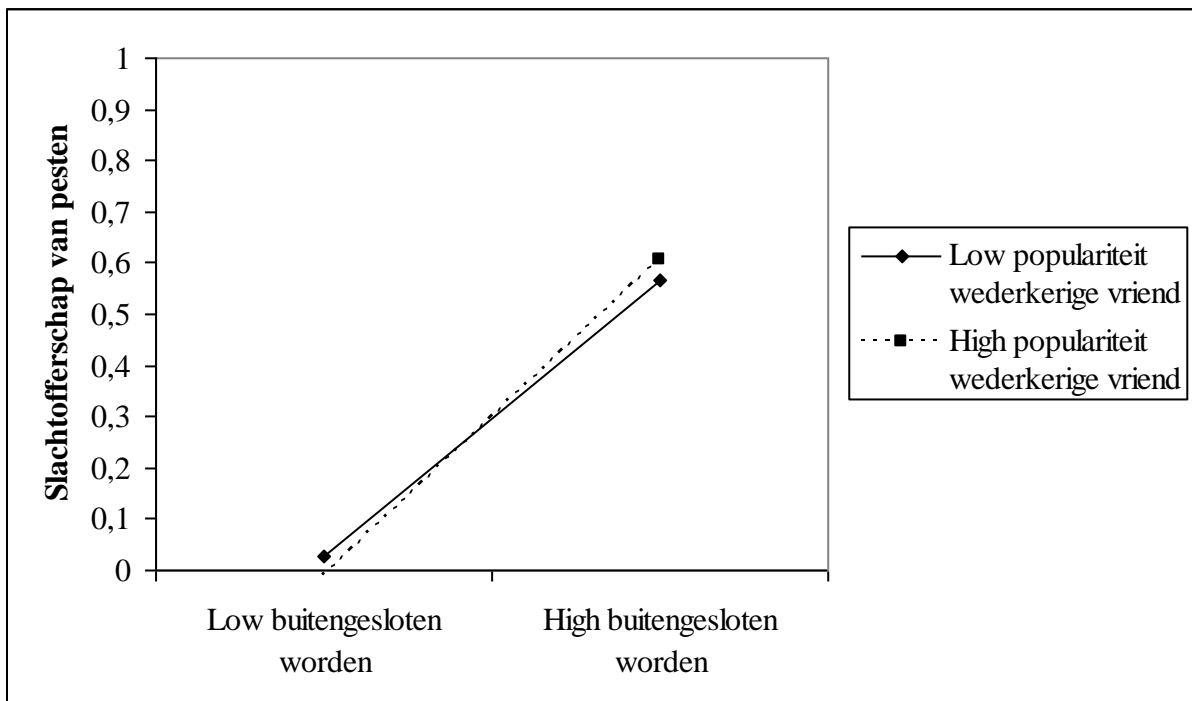
Model	Variabele	B	R ²	R ² change	β	p
1	Sekse	1.98	.02	.02	.14	.00

Noot. N=648

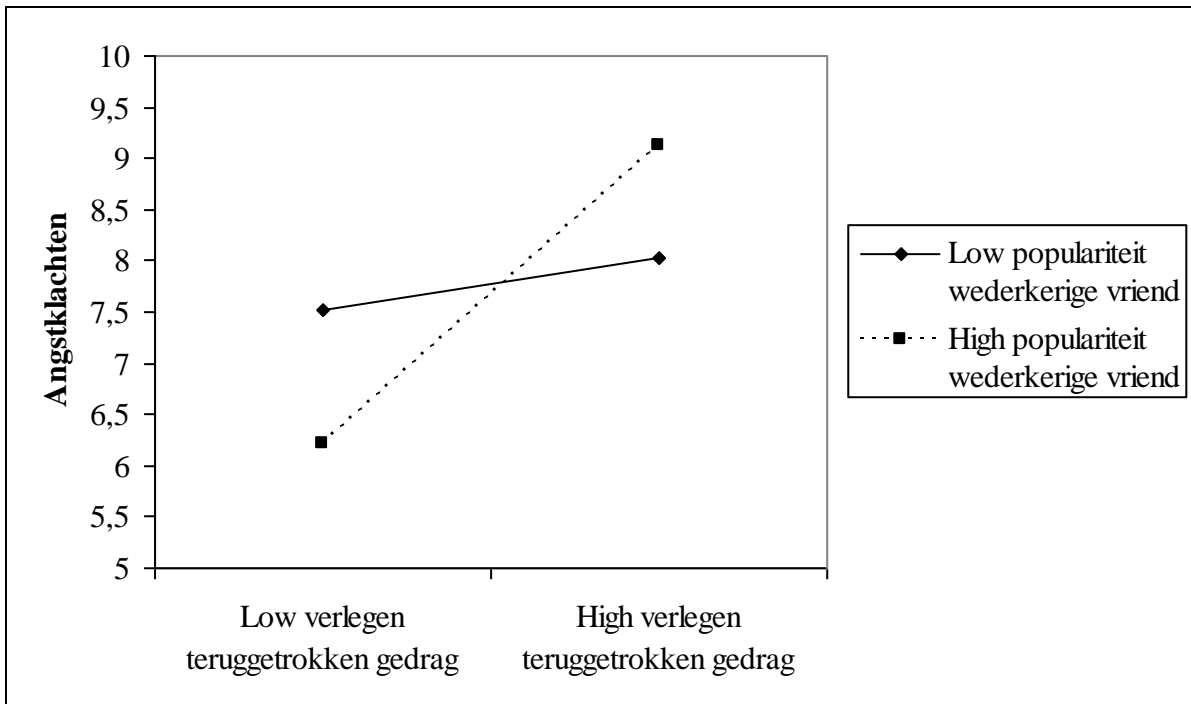
Bijlage 3: Figuren ter ondersteuning van de resultatensectie

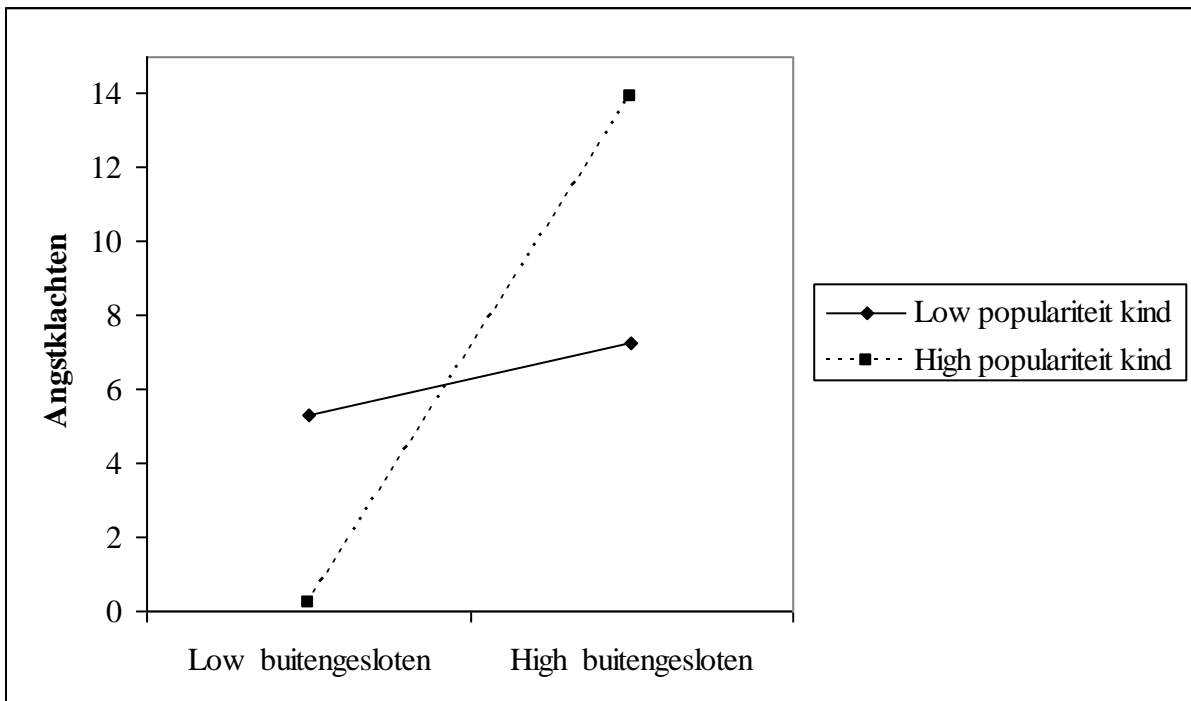
Figuur 2. Het verband tussen de interactie tussen buitengesloten worden populariteit van het kind zelf en slachtofferschap van pesten.

Figuur 3. Het verband tussen de interactie tussen buitengesloten worden, populariteit van wederkerige vrienden en slachtofferschap van pesten.

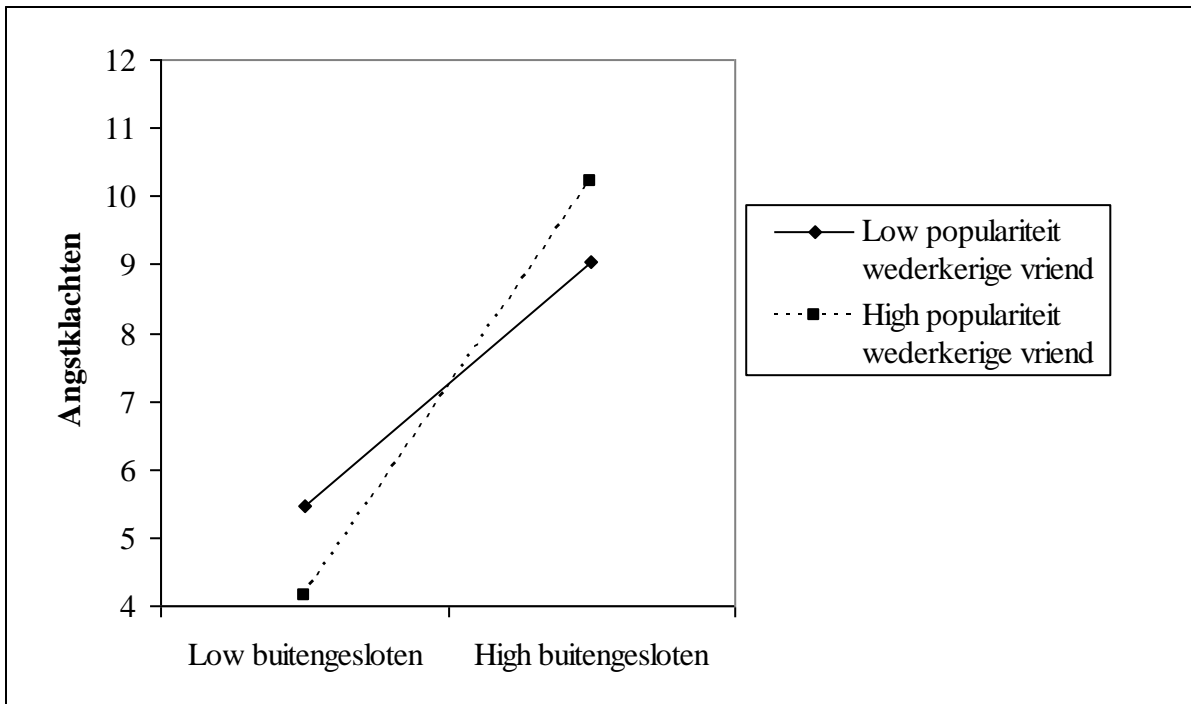

Figuur 4. Het verband tussen de interactie tussen verlegen teruggetrokken gedrag, populariteit van wederkerige vrienden en angstklachten.

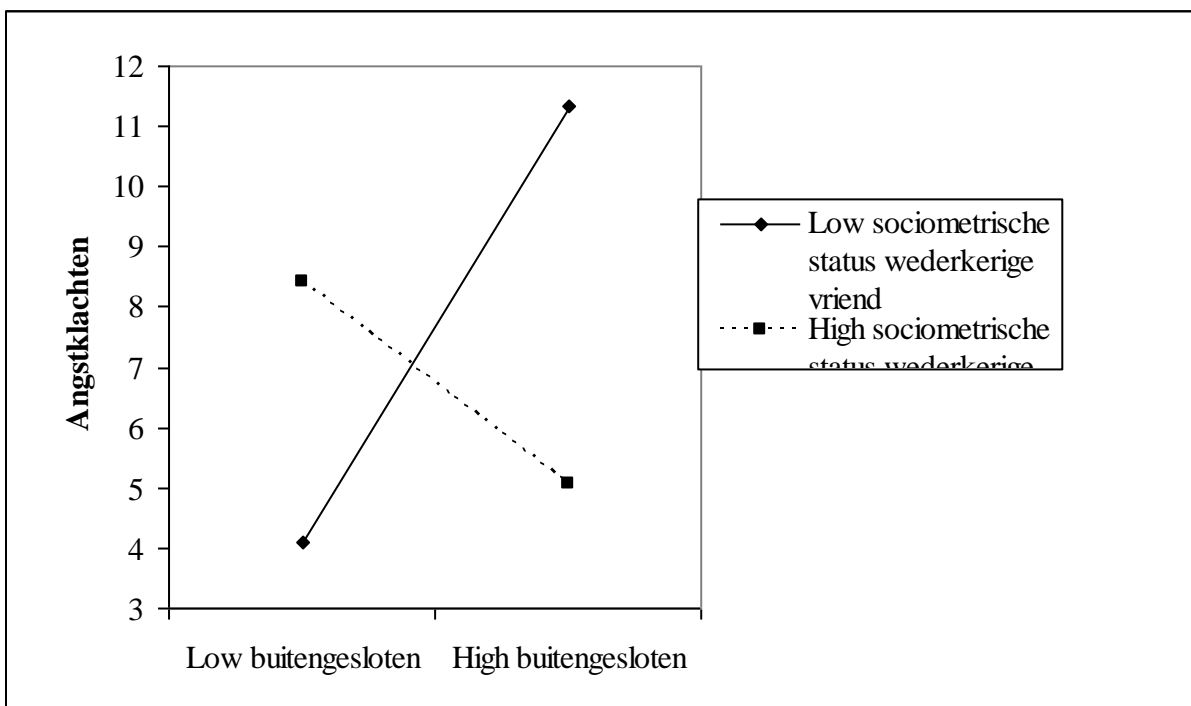

Figuur 5. Het verband tussen de interactie tussen buitengesloten worden, populariteit van het kind zelf en angstklachten.

Figuur 6. Het verband tussen de interactie tussen buitengesloten worden, populariteit van wederkerige vrienden en angstklachten.

Figuur 7. Het verband tussen de interactie tussen buitengesloten worden, sociometrische status van wederkerige vrienden en angstklachten.